

Ljubljanski

ZVON

LETO
X.

ZVEZEK
I.

1890

Vsebina I. zvezka:

1. Gorázd: <i>Godévu balada</i>	1
2. Fr. Gestrin: <i>Iz arhiva</i> . Povest.	2
3. Jožef Staré: <i>Pismu iz Zagreba, XXI</i>	11
4. Jožef Rakež: <i>Otrovne ali nalezljive bolezni in njih pravi vzroki</i>	17
5. Velimir: <i>Cerkóvnica</i> . Povest.	24
6. Jož. Ant. Klemenčič: <i>Planinar</i>	30
7. Simon Rutar: <i>Na gosposólskem polji</i>	31
8. Janko Kersnik: <i>Kmetská smrt</i> . Slika.	41
9. Književna poročila:	
I. L. P.: <i>Jezik v Mat. Ravnikarja „Sgodbah svetiga pisma sa mlade ljude“</i>	40
10. Dr. M. Murko: <i>Prešeren pri Rusih</i>	47
11. And. Fekonja: <i>Ant. Vrameza Predechtva i Postilla</i>	49
12. V. Holz: <i>Ivana Kobilca in nje slike</i>	54
13. Dr. Jakob Sket: <i>Odgovor na J. Lendóvskeve opazke</i>	57
14. Listek: <i>Slovenska beseda</i> . — <i>Nova slika Valentina Vodnika</i> . — <i>„Popotnikov“ koledar</i> . — <i>Nemški spisi slovenskih pisateljev</i> . — <i>Solska poročila</i> . — <i>Razpis lastnega darila</i> . — <i>Dr. Anton Kovačić †</i> . — <i>Matica Hrvatska</i> . — <i>Popravek</i>	60

Listnica upravníštva.

Leta 1889. plačali so preveč naročnine: g. dr. Bl. Glančnik v Mariboru 1 gld.; g. Matej Kante v Sezani 2 gld. 30 kr.; g. dr. I. Kulterer v Velikovič 1 gld.; g. Anton Možina v Levpi 40 kr.; g. Peter Kavčič v Vélíki 20 kr.; g. Jožef Zalokar v Sev. Ameriki 1 gld. 80 kr. g. prof. Ant. Laharnar v Roveredu 1 gld. Prosimo te gospode, da si omenjene zneske, pošiljaje naročnino za tekoče leto, v naročnino vračunijo. — Preblag. g. c. kr. dvorni svetnik Fr. pl. Rosas na Dunaji: Te dni smo prijeli 4 gld. 20 kr. Na račun leta 1889. je bilo plačati še 50 kr., na račun tega leta smo zapisali 3 gld. 70 kr.

Ljubljanski

VOJON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 1.

V Ljubljani 1. prosinca 1890.

Leto X.

Góðčeva balada.

Tu góslim se mojim vi čudite vsi —
Zakáj na téh goslih strún danes ni?

Z gostije sínóč sem se vračal domóv,
Polnóč že brnéla je z vaških zvonóv.

Tam v gozdu, stoj! nékaj zastavi mi pót,
Očj zaiskrí se mi dvoje nasprót!

Križ božji! — čez lice brž križe trí —,
A črna pošást se ne gane, stojl.

Najlepšo gredé si zagóslam takój, *
Pošást za petámi lepó za menój.

Po štirih? — posíli že skoro me sméh —
Ne, »on« ni! — »On« hodi, prě, vedno
po — dvéh . . .

Kakó vam to vleče kosmác na uhó,
Kakó mu goduje góslanje tó!

E, da bi te! . . . Pridi mi rajši na dom!
Na tóplem še lepše zagodel ti bom. —

Pa stopam in góslam, kar móči mi
A strúna tu prva že póči mi.

Obstanem, da strúno bi nóvo napél,
Od góslanja si oddehnúti sem htél:

Očí se strašilu še bolj zaiskré,
In óstre pokaže mi svoje zobé.

Lok góni po goslih mi skrivna moč,
A strúna za strunoj — do zadnje je proč!

No zvesto na stráni mi hodi pošást,
Poslušati gódbo ji slast in strást.

Ne bode li konec že té nočí?
In gaz tá snežena mar v večnost drží?

Obstanem, da strún bi si novih navíl,
Od góslanja divjega si počíl:

Živeje vzplamté spremljevalcu očí,
Groznejše z zobmi nad menoj zarezí.

Na strúni poslednji sem godel in pel,
Skoz drevje že dan se je svitati jel

A zvesto kráj mene koraka pošást,
Poslušati gosli ji strást in slást.

Vse pésni sem góslal in pel na ves glas,
Pred nama leží tú že znana vas.

Nemiren továriš si moj, se mi zdí . . .
Čuj, méni še bolj se mudí, mudí . . .

In godem in pojem mrtvaško-vesél,
Strun zadnja mi póči — tam póči pa
strél!

Kraj méne sestrádan je črn in dolg
Ustréljen na stezo iztégnil se — volk.

Gorázd.

Iz arhiva.

Povest.

Spisal Fr. Gestrin.

ozdravljeni mi starega gradú otemneli zidovi!
Čez lepo vrsto dolgih let vas gleda zopet okó, in srce mi utriplje o tem pogledu. — Viharji časa so hrumeli nad vami, viharji časa so besneli tudi nad mojo glavo. — A zdaj vas gledam znova, in v duši se mi budé spomini.

Pozdravljeni mi temni zidovi, pozdravljeni spomini!

I.

Prišel je póbič lep in mlad.
Národna pesem.

Ako se že z lepoto ni mogel ponašati grad Kot, ponašal se je tem lože s svojo starostjo.

Globoko med dvema hriboma se je stiskalo veliko sivo plospje. V ozadji in po obeh stranéh je je objemalo temno boróvje bolj in bolj stiskajočih se hribov, le v ospredji, obrnjenem na južno stran, razširjala se je dolinica, po kateri se je med starodavnimi lipami vila precèj široka cesta do njega.

Vštric s cesto je tekel leno móten potok Studena in gonil malo pred svojim izstopom iz te sotéske lésno žago in grajski málin.

Od todi se je videl precèj visok stolp, katerega so nekdanji posestniki Kota pritisnili morda samí ne vedóč čemu, na zahodno plat gradú. Nizka okenca stolpova so bila gostó omrežena, kakor bi hotela v gledalci vzbujati zavest, da se za njimi skrivajo strašne ječe, v katerih so svoje dni stokali in ginili ubogi tlačánje. A temu ni bilo takó, kajti le nedolžne žitne shrambe so bile naméščene za temi takó skrbno prepreženimi ókni.

Ali tudi vse ostalo poslopje je bilo táko, da je v človeku vzbujalo prej strah nego veselje.

Pred vhodom v grad se je razprostirala majhna terasa, katero je pásala krušča se kamenita ograja. Na nji je stalo nekaj plitčevih od lišajnika ormenélih váz.

Nad vhodom, katerega so stražile težke hrastove duri z velikanskima, slikovito zavitima kljukama, visel je kamenit grb Bog védi katerih gospodarjev grajskih takó sumnjivo, da bi tujec gledajoč nánj jedva se drznil prestopiti prag.

Okna grajska so bila primerno velika, a globoko potisnjena, da se je videla debelost temnega semtertjã z mahom obraslega zidovja.

Pod teraso se je razprostiral park. Pisane gredice, z belim peskom posute steze, novodóbnne klopice pod košatimi lipami so bile v nekako čudnem nasprotju s starim poslopjem in s temno, tožno okolico njegovo.

Istotako se tudi nič kaj ni ujemal lepó obdelani vrt, ki se je za gradom, ali bolje za grajskimi gospodarskimi poslopji razprostiral prav do tjã, kjer se je stikalo podnožje obeh hribov.

Menim, da cenjeni čitatelj (in ako bode kdã ljubeznive čitateljice lépo okó čitalo te vrstice, tudi ona) nekoliko poznã zdaj grad Kot; tekem povesti seznanil se bode lahko ž njim bolje.

Hiteti nam je, da se spoznamo s stanovniki tega bivališča.

Že malo izhrojena in izvožena pot, ki je vodila do gradú, pričala je, da ali stanuje v grãdu malo bitij, ali pa da so vsi prebivalci tožni samotárji, ki se bojé svetã in njegovih zapeljivostij.

V istini je prebivalo malo pred začetkom naše povesti v Kotu razven švepavega hlapca in stare dékle le troje duš. Bili so to oskrbnik Ivan Sirec, njegova soproga in njiju hči Anica.

Gospodar namreč, ki je podedoval ta grad, najbližnji dedič nekemu daljnemu sorodniku, prebil je le jedenkrat in še takrat samó štirinajst dñj s svojo soprogo tukaj, potem se je odpeljal zopet na Dunaj, kjer mu je bilo pri ministerstvu vážno mesto. Grad pa je izročil popolnoma oskrbniku, ki se je koncem vsakega leta peljal v stólico, da položi gospodu svojemu ne baš velike račune.

Ivan Sirec je bil mož kakih šestdesetih let. Površen opazovalec bi mu jih gotovo ne bil prisojal toli, kajti življenje na deželi in lov (bil je Sirec vse svoje žive dni strasten lovec) utrdila sta ga takó, da se niso poznavali na njem prežitih dolgih let sledovi. Le precčej siva brada, ki je obkróžala njega podolgovato resno obličje in precejšnja pléša na glavi sta razodevali, da je mož že živel nad pol stoletja.

Dobrih deset let mlajša soproga Sirčeva je bila majhna, okrogla ženska, in ako bi ju bralec slučajno videl stati skupaj, verjel bi skoro nemškemu modrijánu, ki je učil polarizacijo ljubezni. On visok in prejšuh nego debel, ona majhna in precēj široka, on resen, ona vesela. Smešno je bilo gledati, ko je časih hoteč mu postreči tekala okrog njega, kakor teka marna mravlja okoli velike bilke ne vedoč, kje bi se je prijela, da bi jo zvelkla v mravljišče.

Tretji prebivalec v Kotu je bila sedemnajstletna hči oskrbnikova, Anica. Resni, s črnimi kodri obrobljeni obrazi njen ne bi na prvi pogled napravil na nikogar posebnega vtiska. Ali ako je človek tej nizki, drobni stvarci bliže pogledal v nje velike, sanjave oči, bilo mu je zdajci, kakor bi mu vsa kri plala k srcu, in pritrđiti si je moral, da je Anica res neobično lepa.

Táko je bilo prebivalstvo Kota pred začetkom naše povesti. Takrat pa, ko se pričenjajo dogodki povesti naše, pomnožilo se je še za jedno osebo. Bil je to oskrbnikov sin Pavel.

Dovršil je baš pravniške studije in se pripeljal pred tednom dnij z Dunaja domóv, da se v Kotu pripravi za drugi državni izpit.

Bil je visok, plavolas mladenič veselega obraza in veselega srca, pravo nasprotje sestre svoje. Nekako nerad se je ločil od živega Dunaja in njegovih veselih družeb ter prišel, kakor se je izražal, samotárit in za svoje dijaške pregrehe se pokorít v Kot.

Vender samotáril tudi tu ni.

Vsak dan skoro je drdrala starodavna, ogromna kočija izpred gradú po lipovem drevoredu in zavila pred málinom proti vzhodu, kjer je dobre pol ure od gradú stal trg Lesnice. Tamkaj je preživel v veseli družbi marsikateri večer in marsikateri nedeljski popóldan.

Tudi danes se je menda namenil v trg, kajti baš je šla Anica s terase, kjer je sedela z očetom in bratom, naročat švépavemu Šimnu, naj zapreže.

»V tem, da se vrneva, pripravite sobo!« naročal je Pavel svojemu očetu.

»Menda je že vse pripravljeno; mati in deklè vsaj sta se sukali dopóldne gôri,« odvrnil je oče.

»Tem bolje! — A treba bode iti. Vlak pride ob štirih in Lovro bi se mi lahko izgubil, ako bi me ne našel na kolodvoru,« dejal je mladenič ter vstal izza okrogle, kamenite, po sredi razpočene mize.

Tačas je že tudi priropotala stara kočija izza ógla in obstala pred teraso.

»Dolgo se mi ne mudita!« naročal je Sirec sínu, stopajočemu v voz.

»Do večerje bodeva domá.«

Voz je odrdral skozi park in kmalu izgínil za njegovim gostim grmičjem.

Kresnikovo solnce se je že pomikalo za zahodni grič in s poslednjimi žarki obsevalo mirno dolinico. Po gostem drevoredu je légal prijeten sómrak.

Pavel Sirec se je naslonil v kočiji in žalostna čustva so mu objemala dušo. Nikdar v prejšnjih letih mu ni bil pot v Lesnice takó težak, kakor zdaj. —

Nad kočijo so šumele lipe.

Pred málinom je stal stari Ureh in ponižno snel z glave pòlhovko, katero je nosil o najhujši vročini in v največjem mrazu.

Pavel ga skoro opazil ni.

Ureh pa je gledal za njim, dokler se ni skríl voz za ovinkom, majal z glavo in mrmral:

»Kakó to rase, kakó to rase! Kakor konòplja! Včeraj je bilo še, ko se je otročè vozilo tu-le na žagi, in danes je gospod! Kakó to rase!«

Ko je voz zavil, zastrl je drugi grič popolnoma solnčne žarke. Le na oddaljenih gorah, ki so obrobljale prostrano ravnino, videl se je še solnčni sév.

Pisana raván in slikovito gorovje v ozadji je vplivalo na Pavla, da se je vzdramil iz sanj, v katere ga je kolikor toliko tudi zatopila tožna jednakomernost po poti od gradú do málina.

Pogledal je na uro.

»Požèni, Šimen, da ne zamudiva!«

Res je bila že ura štiri, ko sta se peljala mimo prvih hiš lesniškega trga.

Lesnice so bile trg, kakor so obièni trgi po Slovenskem. Razlikovale so se le s tem, da je bil ondu sédež politiškemu oblastvu in okrajnemu sodišču, da je vozila skozi železnica, in da so vzdržavali Lesničanje poleg čitalnice tudi — kazino.

Jedva je obstala kočija pred kolodvorom, skočil je že Pavel iz nje in hitel na kolodvorski prag, kjer je stal s smehljajočim se obrazom in razprostrtima rokama doktor Lovro Kodràn.

»Menil sem že, da nisi dobil mojega lista, ker te nisem izstopivši našel tu,« dejal je po prvem pozdravu doktor,

»O, dobil! Evo!« pokazal je Pavel Šimnu na dva kovčega, stoječa poleg prišleca.

»Dobil sem pismo že včeraj in menil, da sem se še za časa odpravil z dómi. A kaj hočeš, s tako Noejevo ladjo — pokazal je kočijo — mora se zamuditi, ko bi človek ne hotel. In naše ceste tudi niso dunajski »Ring«.

Doktor se je nasméhnil.

Šimen je naložil tačas kovčega kočiji na visoki kozel, in Pavel mu je ukazal, naj vozi domóv.

»Midva, doktore, oglasiva pa se prej malo pri župánovih, potem greva péš do dóma. Daleč ni baš, in ti si se menda tudi že dosti navozil z Dunaja do sém.«

»Radi mene dobro, ali pomisli —« in pri tem je pogledal Kodrán zaprašeno svojo obleko.

»No, no, ženil se menda ne bodeš tu,« tolašil ga je smehljaje se Pavel, »Sicer pa bodi brez skrbi! Ljudje te bodo res zijali, saj véš, kakó je na kmetih, premerili te bodo vsega od nog do glave, a da si imel zaprašeno obleko in ne popolnoma svetle obutvi, na vero, ne bode opazil nihče! — Župánovih hčerâ tudi navadno ni ob tem času v gostilniški sobi. In ko bi tudi bile, kaj tega nama mari!«

Doktor je bil menda potolažen, kati prijel se je prijatelja svojega pod pázduho in korakala sta v trg.

Oprósti se mi, ker že takó dolgo mučim bralcev radovednost! — V tem, ko doktor pripoveduje svojemu prijatelju dunajske novice zadnjega tedna, nudi se nama prilika, da se поблиže seznaniva ž njim.

Lovro Kodrán je bil lep in — kar je glavno — neoženjen. Inteligentni obraz tridesetletnega možá je obrobjala gosta, temnorjava brada. Nad zláto okovanimi naócniki se je bókalo visoko čelo, na katero so se izpod nekoliko na téme potisnjenega klobuka krožili temnorjavi, malo dolgi lasje. Hoja njegova in v obče vse gibanje njegovo je bilo odločno in vender toli gracijozno, da bi mu najstrožja dama ne mogla ničesar očitati. Najmenj pa bi kdo po vsi njegovi zunanosti mogel soditi, da je bil doktor Lovro Kodrán trdih kmetskih roditeljev sin.

In vender je bilo takó.

Rojstvena kočá mu je stala v jednom najdivnejših krajev divne naše doinovine slovenske. Bistra Sava je zrla prva njegovo otroško lice, in z večnim snegom ovenčano goróvje je čulo mladostne njegove vzklike.

A brezskrbno mladostno življenje ni trajala dolgo.

Zgodilo se mu je, kakor že mnogokomu nas. Ko je dopasel krave in dobil svínjko na vaškem pašniku, moral se je posloviti od dóma ter oditi v mesto — v šolo.

Tu so mu pojili mladega duhá tuji učitelji v tujem jeziku s tujim znanstvom.

Roditelja njegova sta bila imovita in dala bi vse svoje imetje, da bi le kdáj videla jedinca svojega pred oltarjem.

Godilo se torej Kodránu v mestu ni slabo.

Ko pa je dokončal srednješolske svoje nauke in o tisti priliki se izjavil, da „neče dobro“, da ne more biti »gospod«, usehnili so viri očetove podpore. Mati namreč je bolehala še tedaj, ko je sin bival domá, in za njegovih srednješolskih studij tudi umrla.

Brez slovesa je odšel v cesarsko stólico in se ondu posvetil modroslovnim naukom.

Kakó živí in životári ubožen slovenski velikošolec daleč od dóma na tuji zemlji, kakó se borí za svoj obstanek, kakó snuje najlepše načrte in jih zopet podira, kakó upa in obupava, bilo je že tolikokrat opisovano in opisano, da se mi ne zdí potrebno vsega ponavljati.

Čemu tudi taki spomini? Večina izmed nas jih pozna iz samo-svoje izkušnje, kdor jih ne — vesel bodi!

Dovršivšemu vseučiliške nauke se je ponudila prilika, da gré za odgojitelja k neki plemeniteški obitelji na ogrsko-avstrijski meji. Z veseljem se je odpravil tja, nadejajoč se, da se mu je s tem odprla življenja lepša stran in končalo obupno dozdanje borjenje za obstanek.

A bridko se je varal.

Prebivši jedva polovico leta na novem svojem mestu želel si je zopet stráni. Da bi se uklanjal puhli napetosti oholih plemičev in poleg tega moral slednji dan pò stokrat in stokrat — res da skrito za lepozvenčimi frazami — slišati, da je le plačan človek kmetskega rodú — hlapec, to mu je razjarjalo ponosno dušo.

A bilo je, kakor da ga je nebó pozabilo. Dve leti skoro je prenašal težko bréme odgojevanja, in vender mu ni blestela od nikjer najmanjša nádeja, da se skoro reši neznosnega izésa in dobodá zavetja drugé.

Kar mu pride nenádoma pismo — od dóma.

Sosed domači mu piše v očetovem imeni, naj kar najhitreje pride domóv, ker mu oče leží bolan na smrt.

Kakor bridko ga je zadela ta vest, ipak se mu je porodila v srci vesela slutnja, da se s tem nagiba usoda njegova na milejšo stran.

S prvim vlakom je odhitel v domačo vasico k umirajočemu roditelju.

In slutnja ga ni varala!

Oče se je sprijaznil s sinom, zapisal mu vse obilo imetje in zatisnil oči.

Precejšnja dédščina in poučevanje pri visokem, dobrodušnem dostojanstveniku v stólici avstrijski sta mu omogočila, da se je docent zgodovine habilitiral na dunajskem vseučilišči.

Zahajajoč v slovansko družbo se je seznanil ondu s pravnikom Pavlom Sircem, katero znanje se je polagoma izpremenilo v iskreno prijateljstvo.

In danes je prišel na vabilo svojega prijatelja tem rajši v Kot, ker si je hotel v svežem zraku okrepiti od trudapolnega dela nekoliko oslabele zdravje. Poleg tega pa ga je sósebno vabil tudi po trditvi Pavlovi ogromni arhiv grajski, katerega je hotel pregledati, se li ne bi našlo ondu kaj za domačo zgodovino važnih listín.

Polagoma korakajoč sta prišla prijatelja do jednonadstropne hiše lesniškega župana.

II.

Presladki gospodiči,
Ki zgrinjajo se k vam,
Strašno so ust ohlápnih
Resnicam in ležám.

Levstik.

Kdor količkaj pozná naše malomestno in trško razmerje, dobro vé, kakó je v takih krajih navezana inteligenca sama náse. Jednaka je veliki družini istih mislij in istih namer. Kamor zahaja jeden človek, tjá hodijo vsi, dobro vedoč, da le ondu najdejo sebi pristojne in zató najprijetnejše družbe.

Takó je bilo tudi v Lesnicah. Zbirališče pa je bila župánova krčma.

Ali tudi to je imelo, kakor vsaka stvar na svetu, svoj vzrok.

Starejši možje so si ogrevali radi hladno kri o dovtipih in večkrat celó razjarjenih pogovorih mlajših svojih tovarišev, zató so zahajali redno vsak večer k župánu.

Vedeli so namreč, da ondu najdejo mlade svoje tovariše gotovo.

Ali ti niso hodili tjá morda radi starejših svojih prijateljev, tudi ne radi izvrstnega cvička, temveč radi — župánovih hčerá.

Župan Anton Oblák ni bil ni gospod, ni kmet, temveč pristno trško dete. Dovršil je bil pólutretjo realko, potem je pomagal očetu domá v krčmi in tobakárni.

Po smrti očetovi je prevzemal razna dela pri železnicah, ki so se baš tedaj jele graditi, in s tem je obogatel. Pogostni opravki med gospódo in pregleden razum nadomeščala sta nedostajajoče mu šole, takó, da je imel nekaj ónega, kar imenujemo v vsakdanjem življenji olika. Vender mu je še časih ušlo preko ójnic, in to je čutil najboljše sam. Zató je hotel óno, kar sta zamudila roditelja na njem, popraviti na svojih otrocih. Temu je mnogo pripomogla njemu soproga, hči nižjega uradnika.

Imel je za naše povesti tri hčere in jednega sina. Nekaj otrok mu je bilo pomrlo poprej.

Starejša hči Pavlina se je omožila pred dvema letoma s pôstarnim davčnim nadzornikom Matijo Koprivcem, katerega utegnemo še srečati tekom svoje povesti.

Ostali dve hčeri Olga in Gabrijela sta bili še domá, sin Anton pa se je šólal v Ljubljani.

Ko sta stopila Lovro in Pavel v drugo, »gospodsko« sobo, sedeli sta obe hčeri v kotu za okroglo mizo s šivánjem v rokah.

Poleg njiju pa se je pol proti njima, pol proti vhodu zibal na stolu mlad mož z malo, plavo bradico in skrbno na čelo počesanimi lasmi iste barve.

Imé mu je bilo Štipko Zgaga, a kaj je bil prav za prav, odgovoriti nam je težko.

Ako le površno opazujemo družbinsko svoje življenje, srečujemo se z ljudmi, ki tavajo kakor po temi brez smotra po svetu, ki pobijajo dan za dnevom, ne delajo ničesar, poleg tega pa hoté največ vedeti in v družbi največ veljati.

Takóv je bil Štipko Zgaga.

Ze mlad je izgubil roditelja svoja, ali na srečo mu je še živela stara teta, vdova, ki ga je dala šólati ter ga potem, uvidevši, da Zgaga in šola nista baš prijatelja, vzela k sebi, da bi ji pokojnega možá nadomeščal v lesniški lekárni.

Zgaga je rad prevzel ta pôsel, ki je bil po njegovih mislih uprav ustvarjen zánj, kajti od tridesetih dnij v meseci jih je imel vseh trideset prostih, le kako deževno popóldne je sédel za pisno mizo, in pregledal mesečne račune. A še tega ni storil mnogokrat, kajti teta njegova je bila zeló stara, in znano je, da so ljudje čim starejši, tem prizanesljivejši, osobito, ako so si že prej nakopičili dovolj ónega, kar imenujemo v vsakdanjem življenji denar. —

Ko je Pavel, ki je bil tu videti nekako domač, predstavil svojega prijatelja, in sta oba sedla k sosédni mizi, nastal je v sobi óni neprijetni molk, ki je navaden v takih slučajih.

Tudi točajka, ki je prinesla gostoma piva, ni prerušila neprijetnega molka.

»To je torej tvoje zatočišče?« vprašal je končno doktor Pavla.

»Dà, tu-le je stalni moj sédež,« odgovoril je Pavel vesel, da je začel njegov prijatelj pogovor.

Dasi je bil, kakor smo omenili, nekako domač pri župánovih, vendar mu danes ni hotela beseda iz ust. Čutil je to in jezilo ga je.

Zdaj pa, ko je pretrgal Kodrán molčanje, bil je zopet prejšnji, zgovorni Pavel.

»Izbral sem si to mesto, ker od todi lahko pregledam vso sobo. Sósebno dobro se vidi tija-le v kot, kjer večkrat sedita, kakor danes, ljubeznivi Vili,« nadaljeval je smehljaje se.

Lovro se je ozrl k sosédni mizi.

Mlajša hči župánova, Jelica, zardela se je in povescila še niže nad šivánje drobno glavíco. Starejša, Olga pa se je naglo ozrla na Pavla.

»Vi se vedno šalite, gospod Sirec, toda utepalo se Vam bode to še gotovo,« in gízdavo zmajavši z glavo je nadaljevala delo svoje.

»Mari ni res?« — Kàj ne, Štefan, da je pri župánovih prijetno, kakor v malih nebesih?« obrnil se je Pavel k lekárniku.

Zgaga je zablislil ježno z očmi.

Nikdar ni bil zadovoljen, ako mu je kdo rekel »Štefan«, osobito pa ne, če se je to zgodilo v ženski družbi. Ime se mu je zdelo prekmetsko.

Pavel je to dobro vedel, in zato ga je tudi dražil.

»Ako bi ne bilo prijetno, ne bi bil jaz tu že skoro ves popóldan,« odgovoril je smehljaje se Zgaga. A na lici se mu je videlo, da je smeh le slabo prikrival tajno jezo.

»Zató bi ne bil vedno tu, moral si rêči,« dražil je Pavel.

»Vedno ali ne vedno,« odvrnil je Zgaga. »Ali naj samotárim domá?«

»Ožèni se! — Lep si, mlad si, teta ti bode tudi toliko ostavila da bodeš ženo in ako Bog dá še kàj, pošteno preživil,« šalil se je nadalje Pavel.

Zgaga ni razumel šale.

»Res je, kakor praviš,« odgovoril je zdaj popolnoma potolažen, in si z desnico pogladil skrbno počesane lasé. »Tudi žena ne bi imela

pri meni slábo, ker sem dobrega srca: na rokah bi jo nosil in z róžicami ji postiljal.«

Zgaga se je ljubeznivo obrnil k šiválkama.

Jelica se ni, kakor videti, mnogo brigala za pogovor. Olga pa se je nasmihala potihoma.

A ko so se srečale nje oči z ljubezni polnim pogledom Štipkovim, ni mogla kàj, da se ne bi glasno zasmijala.

To je Zgago nékako osupnilo. Ugriznil se je v ustno in nekoliko prebledel.

»Vi, gospod doktor, prišli ste z Dunaja?« vprašal je Kodrána da bi navrl govor na drugo stvar.

»Prišel, ravnokar,« odgovoril je Lovro. »Prišel sem se nekoliko odpočit k ljubeznivemu svojemu prijatelju. Zajedno pa kanim popolniti svoje znanstvo, kar se tiče domače naše zgodovine, iz listín, ki se bajè nahajajo v grajskem arhivu.«

(Dalje prihodnjič).

Pisma iz Zagreba.

Piše Jožef Starè.

XXI.

Bilo je o Dúhovem proti koncu absolutistične dóbe, ko nas je prijatelj povabil, da bi šli ž njim k njegovemu dedu v Volovsko. Prijazni poziv nam je dobro došel; saj nam je izpolnil davno željo, da se seznanimo s treznim in poštenim istrskim ljudstvom in da vidimo prelepi kraj istrskega primorja, ki je danes jel tekrovati celó s slovečo italijansko »riviero«. Mílo morsko podnebje ter kostanjevi in lovorjevi gozdiči sosédne Opatije človeka res spominjajo na Italijo; slovenskemu srcu pa posebno dobro dé, ko vidi, da v tem lepem kraji prebivajo zdravi in krepki Hrvatje, ki nikdar niti v dobri, niti v slabi sreči niso zatajili róda in dóma svojega, četudi národne svoje zavesti niso obešali na véliki zvon. Moški se v pomorski službi po svetu za silo naučé tujim jezikom, ali prišedši domóv govoré najrajši svoj máterin jezik hrvaški. Le med tistimi, ki so se po večjem imetji svojem povzdignili med »gospódo«, imel je

italijanski jezik nekda j veljavo, kakeršno je med nami imel nemški. Takšen gospod je bil ded prijatelja našega v Volovskem. Velike njegove ladje so jadrale križem svetá ter mu množile in polnile zaklade njegove. Dasi se stari ded nikdar ni štel Italijana, niti je kdáj bil »lahon«, s svojci je obično govoril italijanski, hrvaški pa le z mornarji in preprostim ljudstvom. V družčini je rad pravil, kaj je v mlajših letih videl in izkušal po svetu, in rad je tudi rekel kakšno za kratek čas. Prišedše iz cerkve vprašal nas je, kaj je »gospod Kateri« z lece povedal. Mi smo nekoliko strmeli, on pa se nasmehne in jame pripovedovati o gospodu župniku, ki ga na vso moč čisla, ki se je, porojen Kranjec, dobro naučil hrvaščini, saj celó sveto mašo póje hrvaški, le besede »kateri« nikakor ne more opustiti, in zató mu ljudje v nedolžni šali pravijo »gospod Kateri«. Med obedom nam je pravil poleg drugega tudi o gostačih velike hiše svoje na Reki. Najčudnejši se mu je zdel trgovec Jakić, »trd graničárski Hrvatina«. Takó ga je dobrodušni starček po svoje okrstil in nadaljeval: »Res čuden je ta gospod; bistrumen je in zvéden, da mu ga med reškimi trgovci ni drúga, ali z domačim človekom ga ne spraviš, da bi govoril drugače, nego hrvaški. Ne vem, ali hoté ali nehoté, nekoliko mesecev mi ni plačal najemščine. Tedaj sem mu dvakrat, trikrat poslal uljuden opomin, pa zastonj, niti odgovoril mi ni. Sevéda, pisal sem mu italijanski, saj se drugače nikdar nisem učil. Zopet omočim peró, zapišem nekoliko vrstic hrvaški, takó kakor naši mornarji svojcem pišejo, zapečatim in pošljem gospodu Jakiču. Še tisti dan sem dobil vso zaostalo najemščino in prav prijazen listič pisan v »trdi hrvaščini, kakor se čita po knjigah.« — Bolj nego si je starček mislil, zanimalo nas je njegovo pripovedovanje, a prišedši potem na Reko nismo mirovali, dokler se nismo bolje seznanili z gospodom Jakičem, ki je bil res redek mož, kakeršnih bi si več želeli med trgovci svojimi.

Anton Jakić se je porodil v Kostajnici dné 16. januarija 1828. leta iz meščanskih roditeljev. Brž ko je domá završil ljudsko šolo, šel je za prodajálniškega učenca v Petrinjo, kjer si je praktično pridobil najpotrebnejših trgovinskih znanostij. Izučen trgovski pomočnik je nekoliko časa služil v Gospiči, ali že leta 1849. bil je samostalen trgovec domá v Kostajnici. Toda podjetnemu njegovemu duhu je bilo v skromnem mesteci pretesno in leta 1851. preselil se je v Zagreb, odtodi pa leta 1854. na Reko, kjer se je lotil trgovine na véliko. Pa že leta 1859. vrnil se je v Zagreb, ko se je ravno začelo novo národno gibanje. Jakić, ki je od mladih nóg bil vnet rodoljub, imel je zdaj vsestranski obilo dela. Prva skrb mu je bila, kakó bi se

v hrvaško trgovino in v hrvaški obrt uvedel hrvaški duh in hrvaški jezik, kajti sodil je, da le po tem poti bodo Hrvatje trgovino in obrt dobili v svoje roke ter se iznebili tujcev in Židov. Jakić se je s to svojo trditvijo teknil preiminitnega národno-gospodarskega vprašanja in razkril veliko rano domovine svoje. Saj nas zgodovina uči, kakó je nedostatek krepkega domačega meščanstva bil jeden glavnih vzrokov, ki so ugonobili nekdanje poljsko kraljevstvo; a hrvaške gospodarske razmere so žal, v marsičem jednake poljskim. Takšne bolne prikazni imajo biti skrb državnega zakonodavstva, ali zopet vemo iz zgodovine, da večkrat niti najumnejši minister ne najde pravega leka takóvim državnim boleznim. Tem bolj se torej moramo čuditi trgovcu samouku, ki se je s čitanjem, potovanjem in z bistrim umom svojim izobrazil toliko, da je izprevidel, česar ne izprevidajo mnogi, ki so se odgajali po raznih vélikih in strokovnih šolah. Četudi Jakić sam ni mogel vsemu kaj, storil je kolikor je mogel; a kakó so drugi cenili njega znanje in plemenite napóre njegove, priča nam to, da je v Zagrebu Jakić do svoje smrti bil družábnik mestnemu starejšinstvu, trgovinski zbornici in deželnemu zboru hrvaškemu, kjer je v národno-gospodarskih vprašanjih njegova beseda vselej imela največjo veljavo.

Ko so hrvaški rodoljubi leta 1861. bili v zadregi zaradi tiskanja novih časopisov, ustanovil je Jakić v Zagrebu na svoje troške novo tiskarno ter jo nekoliko let vodil sam. Takrat je samouk šel celó nad književnike in spisal »Hrvatskega trgovca«, prvo hrvaško knjigo o trgovskih stvaréh. Koristni knjižici je pisatelj dodal uvod, poln prelepih mislij in rodoljubnega oduševljenja. Tu neusmiljeno graja vse napake hrvaške trgovine in próži óstre pušice na tiste domačine in tujce, ki nečejo ničesar vedeti o tem, da bi hrvaški trgovec knjige, račune, meníce in vse ostalo pisal hrvaški, češ, da bi to bilo kvarno ugledu trgovskega stanú. Smešno to trditev je do dobra ovrgel on sam, ki je pri vseh trgovskih opravilih svojih rabil le hrvaški jezik. Po njegovem mnenji je mnogo imenitnejše, da se národni jezik uvede v trgovino in obrt, nego v državne urade, kajti iz poslednjih ga kar čez noč lahko odpravi vladni ukaz, iz trgovinskega uradovanja pa ne, kakor nam priča Italija, ki je navzlic vsemu pritiskanju silnih nasprotnikov národno blagostanje umela ohraniti v svojih rokah. Takšne nauke daje Jakić rojakom svojim v predgovoru poudarjajoč tudi potrebo, da se v Zagrebu napravi vélika trgovska šola hrvaška, a po manjših mestih, da se za trgovske učence osnujejo nedeljske šole. V isti namen, v kateri je spisal prvo trgovsko knjigo hrvaško, izdavatí je jel Jakić leta 1864. trgovinski list »Sidro« ter ga nadaljeval do leta 1868.

»Radikalizem v narodnosti in zboljšanje národno-gospodarskih razmer,« sodil je Jakić, »jedini je pot, po katerem se bodo Hrvatje rešili vsega tujstva in dospeli do boljše prihodnosti.« Ta odločnost v národnih stvaréh ni povsem ugajala niti rojakom njegovim, ki so ga sploh bolj spoštovali, nego ljubili. Saj jih je bilo mnogo, ki plemenitega njegovega truda niti razumeli niso. »Za koga se pač toliko ubija in dela? Čemu takó varčno živi in si marsikaj takorekoč od ust odtrga, on, ki nima otrók?« Takó je marsikdo ugibal, dokler mu tudi te zastavice ni rešila smrt plemenitega možá. Dné 27. decembra leta 1878. umrl je Anton Jakić, a vse svoje prihranjeno imetje, petdeset tisoč goldinarjev, ostavil je národu in domovini. V oporoki svoji se je spomnil jugoslovanske akademije, Matice hrvaške in društva sv. Jeronima; ustanovil štipendije za dijake hrvaškega vseučilišča, gospodarske in trgovske šole; ustanovil nagrade kmetom, ki se bodo izkazali napredne vinógradnike, živinorejce in sadárje; določil neko vsoto za izdavanje spisov o národnem gospodarstvu, a Matici hrvaški je še posebej zapustil potrebnih novcev, da spravi na svetlo njegov rokopis »Moja spominjanja« in drugo izdanje njegovega »Hrvatskega trgovca«; pozabil ni niti bližnjega rodú svojega, in dober katoličan se je spomnil tudi nekih pobožnih ustanov. Prijatelji in neprijatelji so strmeli, ali kdor ga je prej le spoštoval, zdaj ga je ljubil in iskreno žaloval za njim, ki ga je smrt prezgodaj odtegnila prekoristnemu delovanju. V svesti si resničnih svojih zaslug je določil Jakić tudi še to, naj mu domači umetnik Rendić od marmorja izkleše poprsje in je postavi v hrvaški muzej. Zgodilo se je po njegovi volji, ki nikakor ni bila znamenje prevzetnosti, ampak priča nam o vzvišenem ponosu zavédnega možá.

»Matica hrvaška« bila je dolgo v zadregi, kakó naj izvrši posebno naročilo Jakićevo zaradi izdanja njegovih knjig. Rokopisa »Moja spominjanja« bilo ni mogoče nikjer najti, »Hrvatskega trgovca« v drugič dati na svetlo pa tudi ni kazalo zató, ker je knjiga bila prezastarela. »Matica« je tedaj v ta namen prejetih petsto goldinarjev naložila v hranilnici, naj se množé, dokler se ne odloči, kakó in kaj. Potreba trgovskih knjig hrvaških kazala se je v tem večja od dné do dné, zlasti ko sta se v Zagrebu in v Zemunu ustanovili véliki trgovski šoli, za kateri nisi imel odkod vzeti hrvaških knjig. Tu je neutrudljivi matičin tajnik gospod Kostrenčić izprožil misel, naj bi »Matica« osnovala »Knjižnico za hrvatske trgovce«, iz katere bi domači trgovci in obrtniki zajemali zdravih in krepkih naukov ter se samí izobražali v stroki svoji; zajedno bi takšna zbirka trgovskih knjig dobro došla

učencem omenjenih novih šol. Jakičeva ostalina bi imela biti osnovna glavnicca, s katero bi se najprej izdala jedna knjiga. Razprodaja prve knjige bi povrnila troške osnovne glavnice, ki bi utegnila narastati in »Matici« dajati potrebnih novcev, da bi čimdalje več trgovskih knjig spravljala na dan. Brez ugovora je matičin odbor jednoglasno vzprejel nasvèt marnega tajnika svojega, v svesti si, da bi sam Jakič odobril takšno izpremembo oporoke svoje, po kateri bodo hrvaški trgovci namesto jedne knjige po malem dobili celo knjižnico. Takó je sodila tudi glavna skupščina, ko je dné 29. novembra leta 1885. potrdila odborov sklep; deželna vlada pa je veljavo istega sklepa priznala s tem, da je »Matici hrvaški« za novo nje podjetje obljubila posebne denarne podpore. Zdaj je bilo misliti, katerih knjig najbolj treba in kdo jih bode spisal. »Matičin« odbor je dognal tudi to, a danes imamo prvo knjigo v rokah, v tem ko se druge tudi že spisujejo.

Lična knjiga male osmerke ima na čelu skupni náslov: »Knjižnica za hrvatske trgovce. Zasnovana iz zadužbine Antuna Jakiča. Knjiga prva.« Za uvod vsi zbirki je Gjuro Crnadak na XXIV. stranéh opisal življenje in delovanje pobratima svojega Antona Jakiča, vseučiliški profesor dr. Blaž Lorković pa je na 36 stranéh v zanimivem dijalogu prav jasno in poljudno raztolmačil postanek in pomen te knjižnice. Učeni gospod profesor poudarja, kakó mora vsak človek do smrti delati in se učiti; brez dela torej ne more biti niti trgovec, kateremu ima razven tega biti prva skrb, da si ohrani dober glas. Kar velja trgovcu, velja obrtniku; obema treba dveh glavníc, denarne in moralne, namreč poštenja, varčnosti in splošnega zaupanja pri ljudeh. Treba jima pa tudi teoretičnega znanja, kajti sama praktična vaja ali izurjenost dandanes nikjer več ne zadošča, in prav zató, ker so se hrvaški trgovci in obrtniki premalo učili, poberó jim Nemci, Italijani in Francozje pri vsakem začetji največji in najboljši del zaslužka in dobička. Brez koristi so rodoljubne zaveze proti tujim izdelkom; naj le domači izdelki ne bodo ni dražji, ni slabši od tujih, in gotovo bode vsak Hrvat rajši kupoval pri domačih trgovcih in obrtnikih. Prav lepo razvija pisatelj imenitnost trgovine za splošno omiko vsacega národa, kar nam priča zgodovina starih Grkov, Feničanov in drugih národov; Hrvatje pa imajo najlepši dokaz domá v Dubrovniku. Kakó zgodaj se je v tem dalmatinskem mestu razcveto hrvaško pesništvo! In kaj je temu bilo vzrok? Nič drugzega nego splošno blagostanje, ki ga je povzdignila trgovina.

Ko nam je pisatelj takó podal vrhováto torbo prelepih nauk, zanimivih in koristnih vsakemu človeku sploh, zlasti pa trgovcu in

obrtniku, razložil je še posebno, kaj je národno gospodarstvo ali politična ekonomija, o kateri razpravlja v prvi knjigi. Proti koncu nam kratko pripoveduje o ostalih knjigah, ki jih je »Matica hrvatska« namenila hrvaškim trgovcem. Te knjige bodo obsežale nauk o državnem gospodarstvu, o bankah in borzah, o trgovinskih in meničnih zakónih, trgovinski zemljepis, trgovinsko zgodovino, nauk o poznavanju blagá, trgovinsko knjigovodstvo, aritmetiko, korespondencijo, frazeologijo in kar se bode še družega našlo koristnega trgovcu in obrtniku. Takoj za tem bogatim uvodom nam gospod Lorković na 322. stranéh razlaga nauk o politični ekonomiji ali národnem gospodarstvu, ki ga je po svojem znanji in izkustvu in po najboljših virih spisal jasno in razumno, da ga bode rad čital vsak omikani človek. Vse gradivo je razdelil na šest večjih oddelkov, od katerih uvod obseza te-le članke: »Kaj je politična ekonomija, politična ekonomija med drugimi znanostmi, razvrstitev politične ekonomije in važnost iste«. V I. oddelku nam tolmači splošne pojmove in sicer: »Kaj je potreba, a kaj imetek; imetje in bogastvo, gospodarstvo, država in gospodarstvo, prebivalstvo.« II. oddele: nam razlaga pridobivanje imetka in govori posebej o prirodi, o delu, o glavnici, o družini in pouku, o gospodarski svobodi in konkurenciji, o praviči lastništva in nasledovanja ter o podjetjih. V III. čitamo o razpečavanji blagá, o vrednosti in ceni, o méri in téži, o novcih in kreditu, o bankah, o prevozilih in o bórzi; IV. razlaga delitev imetja in nas poučuje o dohodku, o zemljiški renti, o plači za delo, o prihodu od glavnice, o dobičku podjetnikov, o pomočnih zavodih, o zadrugah ter o pravični razdelitvi imetja; V. razjasnuje nam potrošek, krize in zavarovanja. V dodatku nam je pisatelj podal kratek pregled o zgodovinskem razvoji političke ekonomije, a napósled navaja najboljša dela o národnem gospodarstvu, pisana v drugih jezikih ter je s tem jako ustregel tistim omikanim trgovcem, ki bi želeli kaj več čitati o raznih znanstvih stroke svoje.

Nikakor nismo mislili do dobra oceniti prelepe knjige, hoteli smo le opozoriti slovensko občinstvo na ta čisto novi cvet, ki ga je »Matica hrvatska« zasadila na književno polje hrvaško. Le to hočemo še poudariti, da se učeni gospod pisatelj pri razlaganju náukov svojih opira na zgolj moralna načela, ki morajo biti podstava vsakemu gospodarstvu posameznega človeka, kakor vsega národa. Če pomislimo, kolikanj imeniten je v razvoji vsakega národa meščanski ali takozvani srednji stan, in da le trgovina povzdiguje ta stan, kakor nas uči zgodovina vseh vekov in vseh kulturnih národov, potem bodemo še bolj umeli ceniti najnovejše podjetje »Matice hrvatske«, kateri za to želimo

najnovjše sreče. Zajedno pa tudi slovenskim trgovcem priporočamo, da sežejo po tej knjigi, ki je prav njim namenjena, zlasti ker se slovenska književnost v sedanjih razmerah še ne more prijeti jednakega dela. Knjiga velja za družabnike »Maticе hrvatske« 1 goldinar, za nedružabnike pa 1 gld. 50 kr. Krasi jo prav dobro pogojena podoba Antona Jakiča, plemenitega Hrvata, ki se je samouk z bistrim umom svojim čisto sam krepkó povzdignil med nesmrtné možé národa svojega. Priporočamo pa to knjigo tudi zató rojakom svojim, ker smo prepričani, da bi se prav med bistrournnimi Slovenci najprej našel mož, ki bi posnemal vzgled Hrvata Jakiča in s tem dejanski pomagal sebi in národu svojemu. Da bi se to čim prej uresničilo, to je vroča želja naša, ki jo za novoletno voščilo pošiljamo čez Sotlo. Bog daj srečo!

Otrovne ali nalezljive bolezni in njih pravi vzroki.

Spisal Jožef Rakež.

»Več luči!«

I.

starodavnih listínah že čitamo o gróznih kugah in strašnih epidemijah, ki so nenadoma in brez znanih vzrokov nastajale, z brzimi koraki se razširjale ter ljudi in živali neizprósno požirale in pokončavale. — Čim bolj se bližamo novemu veku, v čim ožjo dotiko so prišla razna pozemeljska ljudstva, čim bolj so se národje jeli spoznávatí ter med sábo občevati, tem češče se je tudi prikazovala le-tá šiba božja v raznolikih podobah. Tudi najnovjša dóba nam v tem oziru podaje dokaj primér. Je li čudo, da so že v davnih časih iskali vzroka tej pogubni nerazumni prikazni, je li čudo, da ji zlasti učenjaki naše dóbe posvečujejo ves svoj trud?

Starih národov otročja in preprosta čud je našla kmalu navidezni vzrok ter se pomirila ž njim. Saj je sleharnemu človeku, tudi divjaku, urojeno čustvo, da v vsem, kar se ponuja njegovemu pogledu, vidi sledóve višjega, t. j. božjega bitja. V tem večji méri se jim je, gleda-

jočim te izredne grózne prikazni, morala vsiliti vera, da so kuge in epidemije neposredno božjega izvira.

Po grški pravljici pošlje Zen bolezní v škatljico zaprte na zemljo in ko Pandora radovedno odprè posodo, razširijo se vse različne nadloge med ljudmi. — Pevce Ilijade nam slika kugo, ki je morila Ahajce pred Trojo blizu tako-le: »Apolon s srditim srcem ostavi Olimp ter prišedši na zemljo próži bridke pušice s srebernega loka proti Ahajcem — goréle so mrtvecev nebrojne grmade.« —

Takih verskih nazorov so se oklenili vsi poganski národje ter se zadovoljevali, darujóč raznolike žrtve jeznim bogovom, da bi se pomirili v svojem srdcu, in prenehali v svojem »mesárskem klanji«. — Vzdržavala se je ta vera skozi mnoga stoletja — vzprejelo jo je tudi krščanstvo; o tem nam pričajo bogati darovi, ki so se ob kugah darovali cerkvam in samostanom.

Ko je v srednjem veku netopir praznovérstva jel širiti svoje peruti otemnivši sleharno pametno misel, ko je fanatična druhal povsodi iskala čarovnikov in copernic, povzročiteljev vsega zlega na zemlji, pripisovala jim je dosledno tudi moč, da delajo kužne bolezni. V bolestnih krikih trpinčenih in mučenih nedolžnikov, v plapolajóčem ognji nebrojnih grmad se je pojavila ta grozna, v nebó vpijoča zmota. Dà, tudi dokaj v istini učenih mož se ni moglo opráščati te nesrečne zmote in celó najtreznejše misleči učenjaki so dospeli do napačnega mnenja, da je tem kugam vzrok — voda in živež, otrovana od hudobnih ljudi.

Leta 1675. preiskal je slavni Leeuwenhoek stoječo dežévnico pod svojim (sicer še jako nedostatnim) drobnogledom. In glej, strmeče njega okó je zrlo v kápljici take vode nebroj mrgolečih živálic, ki neoboroženemu očesu nevidne v raznolikih podobah životárijó v vodi. Ko je Leeuwenhoek objavil in razglasil svoja raziskovanja, dozdevalo se je tedajci učenjakom, da so le-té živálice (takózvane infuzorije) vzrok kužnim boleznim. Odslej so se trudili na vse možne načine, da bi v naleznih tvarinah dokazali prisótnost teh mikroskopičnih bitij. A vsi naporí so bili zaman, vsaj do najnovejšega časa.

Stoprav leta 1855. našel je Pollender v krvi na črnmíci¹⁾ obolelih govéd nebrojna tanka nitkasta telesca, katera je pozneje leta 1863. Francoz Davaine natančneje preiskoval ter jih proglašal za pravi vzrok črnmíci.

¹⁾ Erjavec: črm, črnmíca, prisád na vránici (slezeni) = kužna bolezen pri govedih in ovcah (Anthrax, Milzbrand). Pis.

Zdajci so se različni učenjaki strastno poprijeli te stvari in število spisov in knjig odslej objavljenih, katerih vsebina je posvečena izključno takim raziskovanjem, teh je legija. V prvi vrsti stojé znana imena: Schwann, Naegeli, Pasteur, Koch (slovéč zlasti zaradi svojih studij o koleri) i. t. d.

Objavila in dognala se je prav zanimiva istina. Posrečilo se je namreč učenjakom, da so v dolgi vrsti boleznij v človeškem in živáljem truplu našli — neskončno drobne glivice. Takisto se je tudi brezdvojbeno dokazalo (Pasteur), da so gnílóbi in pretvárjanju sladkorja v alkohol (tema dvema za človeško gospodarstvo toli važnima prikaznima) tudi glivice vzrok.

Nasledek temu odkritju je bil v prvi vrsti tá, da se je življenje teh glivic jelo natančneje opazovati; no napósled je se pričél divij, strasten lov po teh glivicah. Pri vsaki bolezni, katere si niso mogli ináče tolmačiti, iskali so glivic in vsako njim podobno stvarco, ki se je našla, razglasili so za povzročiteljico dotične bolezni.

Sprva se nam torej vsiljuje vprašanje: so li óne glivice, katere se brez dvojbe pri nekotjih boleznih prikazujejo, v istini povzročiteljice teh boleznij, ali pa so se stoprav vsléd bolezni naselile v že bolnem truplu? Kajti možna je tudi misel, da stoprav bolezen zdravo truplo tako oslabí in izpremení, da podaje odslej tem glivicam ugodno bivališče in hranišče.

II.

Da se v otrovni ali nalezljivi tvarini, takozvanem »kontagiji« raznokakih boleznij mora nahajati neko organizovano bitje, kažó nam jasno nasprotna razmišljevanja.

Vse otrovne bolezni, kakor: kolera, gute (difterija), mačúh (tifus), škrlatinka i. t. d., pa naj si bodo v posameznem kolikorkoli različne, vender se strinjajo v glavnih, bistvenih pojavih.

V mnogih slučajih prihaja otrovna tvarina nedvojbeno iz vzduha (zraka); marsikdo bi torej utegnil misliti, da je le-tá tvarina plinasta. No to ni mogoče, kajti takóv plin bi se po fizičnih zakonih hitro razkrojil po atmosferi ter zaradi tega se takó raztančil, da bi bil kmalu brez vpliva. Takisto bi se otrovnost ne mogla takó lokalno omejiti, kakor se v istini.

Omenjene bolezni se iz prvobitnega kraja razširjajo, akotudi le skokoma, čez prostrane krajine. Torej se mora tudi otrovna tvarina množiti zmerom bolj. Ne preostaje nam torej ničesar družega, nego misliti, da je tá tvarina organizovana, da živí, rase in se pomlaja.

Ta kontagij tudi ni nikakeršen kemični otróv (strup); kajti ni nam znan nijeden strup, ki bi v toli drobní méri takó mogočno in velikansko vplival. Od nalezne tvarine pa utegne že stotisočni del jedne kápljice zadoščati, da se ista bolezen vcepi drugemu poprej zdravemu truplu.

Kontagij dolgo časa ne izgubi svoje moči; a noben kemični otróv ne ohrani vpliva svojega, kadar je skozi tedne in mesece v dotiki z zrakom in drugimi tvarinami.

Kadar se je truplo kontagija našlo, pretečejo ure, dnevi, dá, tudi tedni, predno začne vplivati. To imenujemo dóbo inkubacije. — Vsak kemični strup, prisedši v truplo, razvije takoj svoj vpliv.

Pač pa si lahko mislimo, da ta neskončno majhna organizovana bitja trebajo nekoliko časa, da se razvijejo, vzrasejo in v toliki meri pomnožé, da so končno opasne človeškemu truplu, ki je v primeri k njim neskončno veliko.

Težko je torej dvojiti, da se v nalezljivih tvarinah nahajajo organizovana bitja. No da so le-tá bitja baš góri omenjene glivice, povzema se iz tega, da so oné jedina organizovana bitja, ki se pri dotičnih boleznih vsakokrat nahajajo. — Ako ugonobimo te glivice z raztrovalnimi (razkužilnimi) pomočki, n. pr. s sublimatom, izgubi tudi kontagij otróvna svojstva svoja.

Od takóvih bitij moramo pričakovati, da so neskončno lahka, da v vzduhu plavajo ter jih zrak more raznašati na vse kraje. Te glivice so v istini takó lahke, da si v tem oziru pač ne moremo ustvariti pravega pojma. Jedna njih tehta jedva $\frac{1}{10.000.000.000}$ jednega miligrama! (Naegeli.)

Drugič zahtevamo od njih, da se hitro množé; kajti le pod tem pogojem utegnejo škodovati in napósled pokončati truplo, v katerem so se naselile. V istini utegne v kratkem času iz jedne take glivice nastati nad 100.000 drugih.

Vsiljuje se nam torej zmerom bolj prepričanje, da so té glivice jedini vzrok nalezljivih bolezni.

V kakóvi podobi (obliki) se nam kažejo te glivice, katerim pripisujemo toli mogočen vpliv?

Učeni svet jih imenuje »schizomycetes« t. j. cepilne glivice, ker se množé takó, da se jedna cepi v dve, vsaka teh zopet v dve i. t. d. Zdravniki so jim vzdéli imé »bakterije«.

Bakterije so najmanjša, najdrobnejša organična bitja. Le z največjimi povečavami jih moremo zazreti. Pod drobnogledom so tudi

opazovali njih rast in množitev; baš to je napotilo prirodopisce, da so jih uvrstili med rastline.

Bakterije stojé na najnižji stópinji orgáničnega razvoja. Oné se stojé od posameznih stánic, ki se v raznolikih podobah druga druge dotikajo. Posamezne stánice imajo zdaj obliko kroglice (kokkus), zdaj paličice (bacillus), zdaj so slične spirali (spirilla).

Ako si hočemo ustvariti nekak pojem o velikosti teh glivic, moramo sprva omeniti, da so mikroskopiki zánje napravili posebno mero; merijo jih po »mikrih«. 1 »micre« je $\frac{1}{1.000.000}$ del jednega milimetra.

Jedna največjih bakterij je »bacillus anthracis« t. j. glivica, ki povzroča govejo črtnico. Le-tá méri 5—10 micres v dolgost in je 1 micre široka. Glivica, ki povzroča kolero in óna, ki je vzrok tuberkulozi ali sušici, sta jedva 1—2 micres dolgi. No druge so še desetdo dvajsetkrát drobnejše.

III.

Kód se nahajajo bakterije?

Bakterije se nahajajo v ogromni množici v zemlji, vodi in zraku. V suhih tleh je menj bakterij nego v vlažnih n. pr. v tléh, ki so napojéna z gnojnico. — V globočini zemlje ni bakterij; takisto tudi studenčnica, ki prihaja globoko iz zemlje, nima malone nobenih orgáničnih bitij v sebi. — Najčistejši t. j. skoro brez bakterij je morskí zrak.

Ugodni pogoji za razvòj bakterij so: prisótnost orgáničnih tvarin, iz katerih srkajo svojo hrano, vlažnost in primerna toplóta.

Ker so bakterije brezprimerno drobnejše nego solnčni prah, odnaša jih zrak z lagóstjo s prvobitnega kraja na vse strani. Na takšen način prihajajo na vse mogoče druge snóvi in ž njimi ali pa tudi neposredno v človeško in živálje truplo.

V človeško truplo prihajajo bakterije najčesteje po zraku ali vzduhu, poleg tega tudi z jedjó in pijačo (n. pr. s sirom, kislim zeljem in mlekom, s slabo pitno vodó) — v redkejših slučajih se vtihotapijo v zunanje rane, dá, nekatere glivice utegnejo celó skozi kožo predreti v truplo.

Iz rečenega je že razvidno, da tudi vsako zdravo človeško teló hrani v sebi ogrómmo množico teh dróbnih orgáničnih bitij, sósebnó v ustni duplini, v dihalih in prebavilih. Samó ustna duplina živí v sebi nad 30 različnih vrst.

Na tem mestu treba naglašati, da poznamo danes natančneje že na stóetine različnih bakterij; od teh pa je le skromno število, ki utegnejo človeku biti kvarne.

A vender je skoro vsak človek v položjih, da diha váse tudi kvarne bakterije.

Prihaja nam torej na jezik vprašanje: ali obolí vsak človek, ki diha váse kvarne bakterije, na dotični bolezni? — Ne! — Kajti prvič se krepko zdravo teló z vso silo upira in ustavlja naselitvi teh bakterij ter jih napósled zopet odstrani. To je bój za obstanek, zmaga močnejšega nad slabšim! — V drugi vrsti pa zahtevajo bakterije hotèč se množiti in živiti gotovih snovij za svojo hrano. Ker snovij v zdravem telesu ne nahajajo, torej morajo poginiti.

Ako je pa teló kakorsikoli oslajljeno, tedaj mu ni več móči z jednako silo boriti boja s bakterijami; napósled opeša in podlegne in ponuja ugodno bivališče in hranišče, v katerem se bakterije ugnezdijo.

Treba je torej tudi h naleznim boleznim, rekel bi — neke nagnjenosti ali predispozicije. Ta nagnjenost je ali podedovana ali pridobljena (prisvojena). Dokazano je n. pr. da dobršna polovica ljudij, mrjóčih na tuberkulozi, podeduje nagnjenost zánjo od svojih prednikov. — Ta nagnjenost je baš izpremenjeni ali oslajljeni organizem. V tem se tudi nakamo kaže resnica svetopisemskega reka, da se grehi očetov kaznujejo na vsem poznejšem ródu.

Pridobljena nagnjenost je n. pr. prehlajenje. V prehlajenem človeku se slúznica ustne dupline in dihal nahaja v kataralnem t. j. normalnem bolnem stanji ter se ne more več s toliko silo ustavljati naselitvi prihajajočih bakterij.

Kakóvost bolezni je odvisna sevéda od kakóvosti dotičnih bakterij. Pred leti so sicer učenjaki (Naegeli) še trdili, da jedna in ista glivica, kakor baš nanesó okolnosti, utegne povzročiti zdaj tó, zdaj óno bolezen. To ni istina. Sleharna bolezen ima svoje značajne bakterije. Vsaka izmed njih se odlikuje s posebnimi znamenji.

Ta znamenja, te razlike bakterij spoznavati je naloga nove stroke znanosti, kateri so učenjaki vzdéli ime »bakterijologija«.

Bakterije se razločajo med sábo ne samo po obliki in velikosti, ampak tudi po rasti in množitvi, po organični snóvi, katera jim služi v hrano, po stópinji toplóte, katera jim najbolj prija in ugaja in po mnogih drugih okolnostih, katerih naštevati ni namen razprave naše.

Končno izpregovorimo še katero o učinkih kvarnih bakterij, o naleznih boleznih.

Nalezljive bolezni se ločijo v tri vrste in sicer po kraji, kjer se nalezljiva tvarina nahaja, in po načinu, kakó se v organizmu zaveže.

Ako nalezljiva tvarina prehaja neposredno od človeka na človeka, ne da bi zunaj njega dlje časa rasla in se razvijala, imenujemo jo — kontagij, in bolezen — kontagijozno.

Kontagijozne bolezni so n. pr. škrlátinka, šen, difterija, osépnice, tuberkuloza, smrkávost kónj, goveja črnmica, pasja vsteklina.

Ako se pa bakterije dotične bolezni nahajajo izključno na gotovih določenih krajih, ako le tisti ljudje zánjo obolé, ki se v takšnih krajih mudijo ter se njih vplivu izstavljajo, zovemo nalezljivo tvarino — miasma in bolezen — miasmatično.

Najbolj razsluta miasmatična bolezen je malarija (febris intermittens) n. pr. v puljskem okraji.

Ako se specifični vzrok bolezni po bolnem človeku ali po stvaréh, ki od njega izvirajo, prenese na kakšen gotov kraj ter se ondukaj v tleh, hišah ali v vodi dalje razvija in odtod zopet na človeka prišedši isto bolezen povzroča, imenujemo le-tó bolezen — miasmato-kontagijozno.

Miasmato-kontagijozne bolezni so: kolera, mačúh, griža, črna kuga.

Marsikatera teh boleznij se je po mednárodnem občevanji razširila takó, da se skoro povsodi na svetu nahaja; takó n. pr. tuberkuloza, na kateri umrje malone tretjina vseh bolnikov — druge n. pr. gute ali difterija — udomačile so se zeló v civilizovanih državah; v vélikih mestih in gosto obljudenih krajih ugasnejo le redkokdáj. — Zopet druge, n. pr. škrlátinka, osépnice — nahajamo celó v vélikih mestih le v redkih slučajih in le časih nastopijo v večjih epidemijah, kakor predlanskem v Ljubljani; v drugih krajih pa se prikažejo le jedenkrat v teku dolgih let in sicer le tedaj, ako so se dotične bakterije od drugod tjákaj zanesle. Kolera, imajoča svoj izvir v Indiji, prihaja v Evropo le časih, a umévno ostaja samó v pomorskih mestih.

V zadnjem desetletji je storila medicina važen korak naprej na poti spoznavanja nalezljivih boleznij, teh najgroznejših dajmonov človeštva. Z vso gotovostjo smemo pričakovati, da nam bode v prihodnjih letih prinesla še »več luči« v to stoprav polurazsvetljeno temóto — sebi na čast in človeštvu v neizmerno korist.

Cerkôvnica.

Spisal Velimir.

ož je bil že priletel in vdovec. Trpel je dosti s svojo zemljó od mladih lét. Na stara leta pa so ga trle še razne skrbi. Žena mu je umrla pred petimi leti. Imel je dvoje otrok. Ostali so mu pomrli v cvetu prvega življenja. Sina Franceta že ni videl, kar so mu pokopali ženó. V »fantovskih« letih je delal mnogo preglávica njemu in vsi fari. Bil je pri vsakem tepézi, počel dosti neródnostij, bal se ga je vsakdo. Kar ga vzemó v vojake. Tri leta je bil mir pred njim.

Toda »Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba«. Začelo se je po starem.

»Še jeden očenaš za Franceta, da bi ga Bog preložil,« molil je oče Korén vsak dan.

Prošnjo mu je Bog uslišal.

V sosédni vaši je bil »semenj«. Fantje so se stepli. France je nekomu hrbet preparal. Čutil je, da ga spet čaka huda kazen. Izginil je.

Nikdo ga ni več videl od tistega večera. Gospóska se ga je naveličala iskati. Sčasoma so pozabili nánj.

Hči Reza je bila nekaj mlajša od brata. Nadlózna je bila od rojstva: po bérlah je hodila. Naučila se je šivati.

Žena je umrla Korénu kmalu po tistem tepeži. Menda od žalosti ali kaj? Dobil je deklo in hlapčiča. Ali s tujimi ljudmi je težava. Šlo je pa venderle, saj je bil Korén dober gospodar in hči dobra gospodinja, kolikor je moglo biti — to révše!

Ali Korén se je »izdelal«. Trpljenje, ta skrb in starost — to troje ga je potlačilo. Prijela se ga je naduha. »Naduha spravi človeka od kruha«, pravi pregovor.

In takó je bilo. Korén je légel. Tiščalo ga je v prsih in kašljal je, hudó kašljal.

Pri mizi pa je sedela Reza in šivala. Hudó ji je bilo, prav hudó. Solze so močile belo šivánje. Kakó tudi ne? Oče ji leži bolán, ali ne more mu pomagati. Da bi vsaj stati mogla — a noge je ne nesó. Kolikrat bi rada popravila vzglavje očetu, toda ne more. Odeja je zlezla h kraju postelje, ali ne more je poravnati. Žeja muči očeta,

vender ona ne more do vode. In s posli je takšen križ! Trikrat ga je treba poklicati, da pride.

»Oče, ali bi ne bilo prav, da bi strijca poklicali?«

»Le, Reza!«

In hlapčič gré po strijca Tomaža, ki se je bil oženil pred leti v sosedno faro.

»Jože, kaj ti pa je?« zakliče očetov brat, stopivši v sobo.

»Slábo, Tomaž!«

»Takó slabi so, da se bojim zánje,« seže v besedo Reza. »Danes in včeraj kar nič ne morejo samí. Zató sem dejala, naj pošljejo po Vas, strijca!«

»Prav, prav je, Reza! Samó jaz ne bodem mogel ostati tukaj. Takó se mi mudí domóv. Junca bode storila vsak čas tèle in stélje nimamo še nič.«

»Kaj pa, ko bi prišli mati sèmkaj za nekaj časa, saj vidite, strijca, da jaz ne morem streči očetu . . .«

Solze so polile deklíčeva lica.

»Pa tudi ne more, Reza! Vés kaj, pôšlji, pôšlji po Janeza! Ta, vem, da utegne. Saj nič ne dela družega, nego pohájkuje. Baba pa tudi ni za drugo. Menda bodeta kmalu požrla vse, kar imata.«

»I no, bodemo pa poslali po strijca Janeza.«

In takó je bilo.

Hlapčič gré po strijca Janeza, ki je imel tudi v sosedni fari svojo domačijo.

»No, zdaj sem pa prišel, Jože!« oglasi se Janez pri vratih.

In Reza hití strijcu pripovedovati, kakó je zdaj, kakó je bilo in kakó bode.

Janez ne reče družega nego »ahá!« in ostane pri Korénovih.

Janez je bil najmlajši izmed treh bratov Korénovih. Še ko so bili vsi trije domá in sta živela še stara dva, »njega niso mogli«. Še celó na zadnjo uro stara dva nista merila Janeza z istim vatlom. Dobil je le nekaj malega dóte. Zakaj? Tega ne bi mogla povedati niti stara dva, ko bi bila še živá: to je časih že takó!

Janez je bil potrpežljiv kakor ovca. Kar so drugi rekli, takó je storil. Le takrat, kadar že drugače ni mogel, popustil je nekoliko od svoje potrpežljivosti in si ohladil jezo z nekaterimi »hudíci«. In to je bilo vse!

A zdaj je Janez pri svojem bratu. Gospodariti in gospodinjiti pomaga, streže mu prav po bratovsko in kadar ga gospodarstvo žene

domóv, takrat pošlje svojo ženo h Korénovim, dasi je imela otroka v zibeli.

Korénu pa se bolezen le ni umeknila. Pil je pelínjevec in kaméličino vodo, užival rédkvico, namazano s čmerikino korenino, kar so mu nasvetovale dobre soséde. Ali naduha je naduha.

Koréna je tiščalo zmerom huje v prsih in kašelj ga je mučil zmerom huje.

»Oh, France, France, zakaj si mi storil to sramoto?« vzdihaval je zdaj pa zdaj. In glas njegov je odmeval takó otlo po tihi izbi.

Deklè pa je le solze brisalo raz vela lica.

»Oh, ko bi bil zdaj France tukaj!« vzdihuje bolnik.

»Pa ga ni!« blekne Janez.

»Kaj, ko bi poslali še po Tomaža?« pravi Reza.

»Le!« odgovori oče. »Saj jutri je takó nedelja. Mislim, da bode sam prišel.«

In drugi dan pride Tomaž z ženo k fari v cerkev.

Po službi božji se oglasita pri Korénovih. Janeza niti ne pogledata. Spoznala sta takoj, da Jože »ne more biti dolgo«.

»Janez, zdaj pa le pojdi domóv, bode že naju jeden ostal tukaj!« déje napósled Tomaž.

»Če sem bil tri tedne tukaj, bodem že tudi zdaj še,« odgovori brat odločno.

»Kaj? Ne pojdeš? Bodemo videli!« oglasi se Tomaževa žena in se razkoráči pred Janezom.

»Za pet ran Kriščevih vas prosim, nikar se ne prepirajte, saj vidite, da oče potrebujejo mirú,« izpregovori Reza.

»Krévlja, tebi nič mari!« zadère se žena na dekleta.

To se je zdelo tudi Tomažu preveč.

»Le pojdi domóv, bodemo že samí naredili takó, da bode prav,« reče Tomaž svoji ženi.

»Kaj, ti bodeš naredil, ki si ravno taka mevža?«

Ali pri teh besedah je stala že med vrati. Zbala se je menda Janeza, ki jo je pogledal kar »z bélim«.

»Le glej, če ne bode takó, razbijem ti domá čepinjo!« zakliče še v veži in odhiti domóv.

Družinčád pa se je smijala natihoma v kuhinji.

»Jože, dobro bode, poslati po »gospoda«, ali ne?« vzklóni se Tomaž k bratu na posteljo.

»Le, Tomaž, le!«

Kmalu potem hití hlapec po gospoda župnika.

V tem se začnè v izbi živahen razgovor.

»Jože, dobro bi bilo tudi, da bi testament napravil, ali ne?« povpraša Tomaž bolnika.

Bolnik molčí. Solza se mu utrne na očesi. Spomnil se je menda Franceta.

Janez sedí pri mizi poleg Reze in gleda v tlà. Tomaž pa stoji pri postelji in nadaljuje:

»Vidiš, Jože, najbolj prav bode takó, da . . . i no, saj véš kakó? Franceta bode mo težkó še kdaj videli v naših krajih, če ni že kje umrl. Reza, i no, saj jo vidiš, da bode treba zánjo skrbeti — révica je! . . .«

Zdaj dvigne Janez pri mizi svoje oči. Vsa radovednost se mu je združila na obrazu.

Tomaž se ozrè po izbi. Ni si upal izreči Janezovega imena.

Reza pa je hladnokrvno poslušala strijčeve besede.

»Bodem videl, kaj bode Reza rekla,« reče napósled bolnik.

»Pustimo to,« odgovorí Reza, »saj véste, da kmalu pridejo z Bógom, zdaj, zdaj.«

In Reza prime svoje bérle in koraka počasi ob steni proti vratom.

»Marjéta,« pokliče deklo, »brž prinesi v izbo, kar je treba: s prtom pregrni mizo, bridko martro in dve svéči postavi góri, na krožnik pa dèni malo solí in nekaj sváلكov prediva.«

V izbi ostanejo bratje sami.

»No, Jože, bode li takó?« povpraša spet Tomaž brata in se nasloni na posteljo.

»Naredita, kakor hočeta,« odgovorí bolnik.

»No, ali si zdaj slišal, Janez? Moje bode vse! Tebi pa že tudi nekaj odštejem, da ne bodeš rekel, kakó sem ,grd' proti tebi.«

»Kaj? Tvoje je vse? Kdo je to rekel?«

In Janez se postavi pred brata ravnó kakor sveča.

»Kaj? Zdaj se bodeš še usájal? Menda za hvaležnost?«

»Slepár!« zakriči Janez.

Bolnik pa le molčí.

»Le čakaj, še tožil te bodem. Videl bodeš, kdo sem jaz! Kar pobèri se mi iz hiše!«

Ni trebalo mnogo in že bi se bila sprijela, da se ni začul zvonček cerkóvnikov.

»Sreča tvoja!« sikne še Janez in stopi v vézo.

Pri vratih se pokaže župnik z Najsvetejšim. Za nekaj časa zavlada smrtna tišina. Le molitev pobožnih spremljevalcev se čuje v veži. --

Sv. opravilo je končano.

Pri odhodu namigne župnik bratu Tomažu in mu reče na tihem: »Brat ne bode dolgo! Le skrbite, da ne umrje brez testamenta. Drugače boste imeli dosti sitnostij in nepotrebnih stroškov!«

»Je že vse prav, gospod fajmošter!« odgovori Tomaž veselega obraza.

Župnik odide.

Ko se ljudje razidejo, izpróži Tomaž spet besedo o oporoki in reče bolniku, da ga je gospod župnik tudi na to opozoril.

Bolnik povpraša Rezo:

»Kaj meniš ti, Reza?«

»Mèni je vse prav, oče, kakor naredite! Samó Franceta nikar ne pozabite!«

In obema se je ináko storilo. Tudi Tomaž mahne z rokavom po očéh. A kmalu se osrči in izpregovori:

»Takó bode, ali ne, Jože? Meni voliš vse. Rezo bodem imel pri sebi do smrti, Janeza pa že tudi ne pozabim, če se bode dobro »držal«. Tisti dolg, ki ga ima, poplačam mu takoj. No, ali ni takó prav, »Reza?«

In Tomaž se obrne do dekleta.

»Kaj pa za Franceta?« povpraša deklè.

»Nič ne skrbi! Njega bodemo težko še kdáj videli. Če bi pa prišel, ne bode se mu slabo godilo, ako bode le sam hotel. Saj me poznaš, Jože, ne?«

In Tomaž se vzkloni na posteljo in objame bolnega brata.

»No, ali je tebi prav takó, Janez?« ogovori bolnik še drugega brata.

»Bode že, če bode le res takó!«

»I no,« poseže Tomaž v besedo, »káj méniš, da je testament kár takó? To se potlej ne dá nič pre narediti.«

»Kaj pa, ko bi poklicali sosédove?« izpregovori spet Reza.

Tudi bolnik bi bil najbrže potrdil temu, ali prijel ga je kašelj takó hudó, da je kár pojemal.

»Ni treba,« oglasi se brž Tomaž, »saj sta dosti dvê priči: ti in Janez.«

»No, Jóže, ali je zdaj vse prav?« povpraša še jedenkrat Tomaž bolnika.

Prikimal je še, toda z besedo že ni mogel potrditi.

»No, ali sta slišala?« reče še Rezi in Janezu.

»Sva!«

In oporoka je bila gotova.

Koréna so pokopali.

Gospóska je poklicala prédse Korénove dédiče. Ali Tomaž je obračal, gospóska pa je obrnila.

Oporoka ni bila veljavna, ker ni bila narejena pred veljavnimi pričami. Korénov France je dobil posestvo po očeti. Rezi pa so odločili primerno dóto, katero mora France izplačati.

A Franceta le ni bilo od nikoder. Tomaža so postavili za váruha.

Prešlò je nekaj let. Kàr se pokaže nekega večera na pragu Korénove hiše tujec medlega obraza in póstarne podobe. Reza sedi pri mizi in suče šivanko.

Neobičen prizor to!

»Reza, ali me že ne poznaš?« nagovori jo tujec z zateglim glasom.

»France, ali si ti? . . .

Dolgo ni bilo besedice čuti . . .

Brat in sestra sta se spet našla.

Oj, to je bila dolga povest, povest Francetova!

Poprej lahkomisljen mladenič, zdaj izkušen mož! Poprej čvrste, zale postave, zdaj bolehnega, póstarnega obraza! V rudokopih bogate Kalifornije je zapravljaj svoje mlado življenje. Toda ljubezen do domovine, tá ga je prešinjala, dasi se te ljubezni ni učil v šolah.

Zdaj je domá! A trpk je bil ta sprejem v domači hiši! Matere — ni več! Očeta — ni več!

In vender! Ljubljena sestrice ga je dočakala.

Še sta sedela pri mizi, brat in sestra. Oh; toliko sta si imela povedati, France in Reza!

Kàr se zablíši pri oknu svetál bajonet.

Duri se odpró.

»V imeni postave, pojdite z menoj!«

To je bil glas žandárjev.

Sestra omedlí, brata pa odvede nepričakovani gost v zápor. —

Spet je minilo nekaj lét. France je prebil zápor in dostal vojaško dolžnost.

Ali to ni bil nekdanji Korénov. Smrtno kal je prinesel domóv. Sestra ga je še dočakala. —

Prešla je pomlád, prešlo poletje. France vedno leži na postelji. Udno bolezen ima, hudo bolezen. Zdravnik mu ni obljubil zdravja. Ves skesan in udan v voljo božjo pričakuje bele žene. —

Jesen ima svojo moč. Tudi Reza je léгла in ni več vstala. Za plučnico je umrlo — révše!

Zima pa je tudi zadnji list odvezla na Korénovem drevesi.

Franceta so pokopali tjà, kjer čaka s stariši in sestro vred prihodnjega vstajenja.

Zvedávo povprašuješ, blagi bralec, kaj pa zdaj?!

Tomaž in Janez sta tudi še zmerom po starem obdelávala svojo grudo zemlje, Francetove pa ne.

Vóлил je v svoji oporoki vse svoje posestvo farni cerkvi. In tista vélika njiva, ki je bila Korénova in na kateri je stala Korénova hiša, imenuje se »Cerkóvnica«.

Planinar.

Zatóni, sólńcece zlató,
Zatóni za goró temńó,
Da noč zakrije mi dolino,
Objame ljúbljeno planino!

Srénó zaukal bom na glas,
Z goré pohitel v tiho vas;
Saj tam je moje hrepenenje
Življenja mojega življenje.

Poiščem nje si béli dom,
Na ókence potrkal bom;
Odprla bode mi ljubljenska,
Najlepša vse vasí mladenka.

»Po kaj prišél si, dragec moj
Po kaj prišél si mi nocoj?
Saj nič se ni ti pripetilo,
Saj nič srca ti ni zgrénilo!«

»Ne baraj me, po kaj, po kaj,
Saj véš, da tù cvetè mi raj!
Prišél sem, da te vidim, čujem,
Da čiste sreče se radujem!«

Poljubil trikrat jo v obraz,
Pobožal nje cvetoči kras,
Zapústil spečo je dolino,
Veselo hitel na planino!

Jož. Ant. Klemenčič.

Na gosposvétskem polji.

Spisal Simon Rutar.

eseca vélicegea travna lanskega leta so praznovali v *Gospé Svéti* (Maria Saal) jednajststolétnico, odkar je bila tam postavljena prva cerkev. Staro poročilo, katero nam je ohranil znani solnogradski *Anonymus* (»De conversione Bagovarorum et Carentanorum«, natisnjeno v »Monumenta boica« tom. II. in v Kopitarjevi knjigi »Glagolita Clozianus«), pripoveduje, da je korotánski vojvoda *Ketimar* (Cheitimar, Hótimer), ki je vladal od l. 745.—784., poprosil solnogradskega nadškofa *Virgilija*, naj bi prišel njegovo ljudstvo obiskat in je v veri utrdit. Ker pa je apostolski mož sam imel drugodi nujnejšega opravila, poslal je svojega podškofa sv. *Modesta* in ž njim več duhovnikov (Vata, Reginberta, Kočarja in Latina, pa dijakona Ekiharta) v Korotán, da bi tamošnje Slovence bolje poučil v sveti veri. Razumeje se, da je dobil Modest, regijonalni škof (chorepiscopus) oblast, cerkve in duhovnike po kanoničnih propisih posvečevati. Prišedši v sredino Korotána je postavil na griči nasproti vojvodski prestolnici v Karnskem grádu morda prvo krščansko cerkev na Koroškem in ostal je pri nji do konca svojih dnij ter bil tam tudi pokopan. Regijonalnim škofom pa je bil za njim imenovan duhovnik *Latin*.

Ako je to poročilo resnično, potem so letos prepozno praznovali jednajststolétnico pri *Gospé Svéti*, ker je bila prva cerkev že med l. 750.—770. postavljena. Drugi pa menijo, da so z oblétnico celó prišli prezgodaj in da je bila gosposvétska cerkev postavljena šele v polovici IX. stoletja. Najučenejši poznavatelj vseh pobožnih ustanov na Koroškem, benediktinec *Beda Schroll*, trdi, da je bila *Gospá Svéta* še le l. 861. in zlasti l. 927. ustanovljena (Das Prämonstratenser-Stift Sta. Maria zu Griffenthal, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, XVI. Jahrg.). V cerkvi sámi pa visi blizu zakristije tablica, ki pripoveduje o začetku gosposvétske cerkve, da sta l. 851. (!) dva češka gospoda s podobo Matere božje potovala v Italijo, ali da sta njiju konja samá na gosposvétski griček zapeljala in se nista hotela od tam dalje premkniti. Takó sta spoznala gospóda višjo voljo, da morata podobo tam postaviti in ji kapelico sezidati.

Gosposvétsko pólje leží na severovzhodni stráni *Celovcu*. Začenja se pri gradiči »Annabichl« (3,7 km zunaj Celovca) in pri Tesnaveškem

griči ter se razprostira ob *Glini* (Glan) 13 km daleč tja góri do glan-dorfske postaje in do podnožja *Visoke Ostravice*, tega bisera koroške dežele, ki se z gorenjega dela gosposvétskega polja kaj lepo vidi. Široko je to pólje skoro povsodi jednako po póludrug do dva kilometra in je na obeh stranéh objeto z nizkimi griči. Po sredi njega se vije v brezštevilnih zavójkah lena Glina in pušča za sábo na mnogih mestih obširna barjá, ali pa še celó jezericem podobna bláta. Zató mnogi izvájajo ime Mariasaal od »sal« = jezero (glej celovski »Mir« lanskega leta št. 10.). Vender se nam zdi, da slovensko in nemško ime pomenjata jedno ter isto in da stoji »saal« namesto »salig«, t. j. s v é t, kakor tudi Korošci pripovedujejo o »žalik-ženah«, t. j. o s v é t i h ž e n a h.

Bodisi temu, kakorkoli, gotovo je to, da sta nemški imeni Mariasaal in pa *Zollfeld* v tesni zvezi in da zadnje izvira od prvega, ker koroški Nemci izgovarjajo *a* kakor *o*. Še pred kakimi 60.—70. leti so Nemci imenovali to polje le Saalfeld (Kres II. pg. 640). Takó je nastalo iz »Saal, Sal« najprej *Sol* in ker to ni ničesar pomenjalo, začeli so je književno izobraženi ljudje pisati za *Zollfeld*, kakor bi tam poganjali sami coli. Nekaj jednacega se je pripetilo tudi z imenom le nekaj bolj proti severu ležečega polja okoli *Starega dvora* (Althofen), ki se je v starih časih imenovalo »Grobniško polje«, nemški *Grabfeld*. *Grabfeld* pa se je v ustih koroškega Nemca pretvorilo v »Grobfeld, *Kropffeld*«, in ker mu omikanci vender niso mogli pustiti takó ominozonega imena, začeli so je pisati *Krapffeld*, kakor bi tam rasli sámi krápi.

Na sredo gosposvétskega polja te pripelje iz Celovca Rudolfova železnica mimo temnosivih gosposvétskih zvonikov k postaji *Zollfeld*. Poleg postaje ugledaš še tri, štiri večje hiše, med njimi tudi gostilnico, »Oberwirth«. Če se s postaje ozreš na nasprotno stoječi grič *Tančja gora* (*Tanzenberg* 607 m), zapaziš na nje jugozahodnem obrónku, kakih 120 m nad dolinsko širino, na strmem robu zeló obširno poslopje nekdanj imenitnega grada »*Tanzenberg*«. Sezidal ga je slavni solnogradski nadškof *Leonard Hodiščan* ali Keutschacher (l. 1495.—1519.) v začetku XVI. stoletja. Grad je bil takó krasen in veličasten, da se je kmalu razširila med ljudstvom poslovica: »Graščina *Tanzenberg* ima dvorov, kolikor je mesecev, vrat, kolikor je tednov in óken, kolikor je dnij v letu.« V tem grádu se še kaže prostorna dvorana, v kateri so Hodiščanje pogostili l. 1563. nadvojvodo Karla in vse koroške plemiče, in spalna soba z vložnim cerovim lesom, v kateri je Karl nočil. O Hodiščanih je bil pregovor, da bi lahko pot od *Tan-*

cenberga do Celovca pomóstili s srebrniki, takó bogati so bili. (Drobtinice za l. 1854., str. 101.).

Jugovzhodno od zollfeldske postaje leže pod zemljo razvaline slavnega mesta *Viruna*, nekdanje prestólnice celinskega (sredozemnega) Norika. Ljudje dolgo časa niso vedeli, da se nahaja tu kàj starinskega pod zemljo. Nekdaj si je siroten pastirček, ki je tam okoli pasel krave, s tem tratil čas, da je začel múrne dražiti. Ko mu jeden uteče v luknjico, začne jo razkopavati, da bi ga zopet ujel, in tu nãletí na opéko, ki je sestavljala podzemeljski obok. Deček izpuli nekaj opék in tedaj se obok posuje, deček pa pade ž njim v precěj globoko jamo. Ko se dolgo ne povrne, gré ga njegov gospodar iskat in ga čez več ur najde nepoškodovanega v jami, poleg njega pa tudi vse polno dragocenih starin, prstanov, drazega kamenja, pozlačenih posod, krasnega pohíštva, lepega orožja i. t. d. Te stvari je gospodar poprodál in zánje skupil lep denar, ki ga je za siroto naložil v hranilnici. Ko je ta dorasel, vzal je gospodarjevo hčer za ženo, četudi ni bila leporasla, in takó se je združilo dvojno imetje, s katerim si je kupil mladi mož svinčeni rúdnik, ki mu je nesel mnogo dobička. (Moshamer, *Der Erdball und der Mensch*, pg. 33.).

Redna izkopavanja na gosposvétskem polji je začelo Koroško zgodovinsko društvo* l. 1842. in jih potem nadaljevalo v letih 1852. in 1855. Toda kopali niso sistematično, nego le za poskušnjo, zdaj tu, zdaj tam, najbolj pa pri kapelici kakih 500 m vzhodno od postaje, potem v bližnjem gozdiči in dalje pri gradiči v *Toltschach* (Töltschach) blizu *Varpe vasi* (Arndorf). Ker niso imeli namena sistematično odkrivati, zató so izkopano zidovje kmalu zopet podsuli in dandenašnji se le redko kje vidi kakšen starinski zid. Pozneje so za pazili, da se rimsko zidovje vleče daleč tja góri proti severovzhodu in da so po vsem *Magdalenskem hribu* (l. 978.—1056.) nad *Temanjami* (Ottmanach) raztresene rimske starine. V novejšem času je mnogo razkopaval na gosposvétskem polji graški vseučiliški profesor *Frits Pichler* po nalogu osredne komisije za starinske in umetniške spomenike.

Kdor si hoče kàj od virunskih razvalin pogledati, najémi si voditelja (kakega dečáka ali dekletce) v zollfeldski krčmi in idi najprej k že omenjeni kapelici, v kateri so vzidani rimski kámeni. Od tam se gré malo nazaj in potem skozi gozd proti jugu, kjer se vidijo naj-novejše izkopine malo v stran na desno in na levo od pota. Sredi južnega gozdnega roba se vidijo ostanki rimskega amfiteatra in malo bolj proti zahodu izkopine krčmaríce *Marije Kuttnerice*. Od teh izkopin

drži naravnost proti jugu dolg, vélik zid, ki je pa še pod zemljo, ali po slabejši rasti žita se njega smer natanko pozna. Malo proti zahodu leži potem ónostran železnične proge dolnja krčma »Unter Wirth«, po domače »Strassenhiesel«. V te krčme vrtu in potem dalje proti jugu je ob zahodni stráni vélike ceste še vse polno rimskih grobov z navadnimi pridatki v zemlji zakopanih.

Že omenjena krčmarica Marija Kuttnerica je izredna ženska. Majhne, srednje debele postave, z oteklim vratom in okroglim klobučkom na glavi predstavlja se ti kakor navadni típ koroških kmet-skih žen. Neobično pa je nje strastno zanimanje za starine. Kakor naš *Jernej Pečnik*, takó ima tudi ona, rekel bi, poseben nós za zaklade pod zemljo ležeče. Kadar le količkáj utegne, gré sama ali s svojimi hlapci kópat in vselej pogodi pravo mesto, kjer je pod zemljo káj skritega. Takó si je nabrala že polno sobo najdragocenejših starín, katere sevéda skrbno zaklenjene čuva, ali razkazuje jih s ponosom večšákom. Razven te sobe je pa tudi vsa veža in ves prostor nad stopnicami poln navadnejših starín. Med njimi se zlasti odlikujejo lepi kosi pobarvane stenske malte. Zdi se, da so bile pobarvane stene posebnost virunska, ker se drugodi po naših krajih nikjer ne nahajajo v toliki množini. Kar se tiče skrbnega pripravljanja malte in ukusnega izvedenja slik, tekmujejo virunske stene prav lahko z glasovitimi stenskiimi slikami v Pompeji. (Führer durch das historische Museum in Klagenfurt, pg. 43).

Ako se od »Dolenje krčme« napotimo po véliki cesti nazaj proti Celovcu, pridemo čez 1230 m hodá do slavnega »Vojvodskega stola«. V višini 456 m nad morjem stoji ta najslavnejši spomeník stare slovenske zgodovine tik ceste, na nje vzhodni stráni je z visoko železno ograjo opasan (od l. 1834.) in okoli in okoli z drevjem obsajen. Stol je postavljen takó, da kaže sprednjo stran proti severozahodu, zadnjo pa proti jugovzhodu. Na obeh stranéh sta pripravljena sedeža in sicer nejednaka: sprednji je narejen od spodnjega dela otročjega sarkofaga, kateremu so robje v nejednaki višini odbiti, zadnji pa od podnóžnika starega stebra, postavljenega na plosk. Obá sédeža imata ob stranéh pokončne kámene, ki so služili rokam za naslonilo. Pod sprednjim leži jedna stopnica, pod zadnjim pa dve. Sredi med obema sedežema stoji 2 m visoka in 1,3 m široka kamenita plošča, ki je služila na obe straní za oslómbo hrbtu.

Iz tega se vidi, da Vojvodski stol ni bil sestavljen nalašč za svoj namen, nego da so ga nerokodelci sestavili od slučajno najdenih kósov že obdelanega kámjenja. Domneva se, da so bili ti kósi pri-

neseni od razvalin virunskega mesta in sestavljeni brez posebne umeštalnosti. Kdaj je bil Vojvodski stol postavljen, tega ne vemo, ali umevno je, da so ga morali postaviti takrat, ko je prišla v naviko inštalacija koroških vojvod, torej po mnenji zgodovinarjev okoli konca VII. stoletja.

Vojvodski stol ima dva napisa: prvi v vodoravni smeri na gorenjem robu zadnje strani oslómbe, drugi v navpični smeri na severozahodnem oglu desne naslanjáče od spredaj. Prvi napis se je že od nekdanj različno tolmačil. W. Lazius (*De gentium migrationibus*, lib. VI. pg. 202.) čital je na omenjenem mestu: *Dux Domiti*, Megiser v svoji kroniki pa *Rudolphus dux*. Na podlagi Lazijevega čitanja so začeli koroški zgodovinarji meniti, da je nekdanj vladal na Koroškem nekov Domicijan kakor prvi katoliški vojvoda in da so za njega postavili Vojvodski stol. To se pa iz zgodovinskih virov ne dá dokazati. Dr. Kumpf je čital l. 1818. naslednje črke, katere je za rimske spoznal: V. E. T. D. V. X., ali njih pomena ni mogel ugeniti (*Carinthia* 1818, Nr. 3). Jarnik je bral ta napis: *Pravdo brani vdove*. Črke so sedaj pa že mnogo bolj poškodovane in zato jih je sedaj še teže raztolmačiti.

Še skrivnostnejši je drugi napis. Na severni strani naslanjáče se čita namreč sedaj od zgoraj proti zemlji dól: MASVETI VERI, na zahodni strani péd od zemlje navzgor z mnogo večjimi črkami VERI. O tem napisu so se Korošci že mnogo prepirali in ta prepir je zašel tudi daleč izven pokrajine v učene in neučene knjige. Kakor je znano, izkušal je Vrban Jarnik ta napis iz slovenščine pretolmačiti, češ, da pomenja »Veri«, da je ta spomenik veri posvečen, »Masveti veri« pa da se odnaša na vprašanje, katero je na Vojvodskem kámenu sedeči kmet novoizbranemu deželnemu knezu stavil, češ: »ali ima sveto vero?« (*Carinthia* 1818, Nr. 4).

Ta razlaga pa ni mogoča. Prvič je pomisliti to, da, ko bi imel napis kakšno zvezo z obredom, ki se je vršil na Vojvodskem stolu, bil bi postavljen na pripravnejše in vidnejše mesto ter bi se ne vlekel po jedni strani ogla dól, po drugi góri. Drugič pa vemo, da kámeni za Vojvodski stol niso bili nalašč obdelani in za svoj namen pripravljeni, nego le slučajno prineseni iz virunskih razvalin. Napisi so torej na kamenih stali že takrat, ko se je Vojvodski stol sestavljal. In res ima napis popolnoma latinsko lice, ker »Ma(n)svetus Verus« je čisto navadno latinsko ime. Navzlic temu pa si ne moremo potolmačiti, zakaj bi bili tudi Latinci pisali po jedni strani dól (ali recimo: tja), po drugi pa góri (ali: nazaj).

Na Vojvodskem stolu je delil novo izbrani deželni knez plemičem fevde in odločeval prepire. Nekateri viri pripovedujejo, da so na ravno ta stol poprej kneza tudi povzdignili (inštalirali). Opat Janez Botrinjski pa (Johannes Victoriensis, Chronicon, izdal Böhmer v Stuttgartu l. 1843.), kateremu gré v tej stvári mnogo več verjetnosti. priča, da se je knežje povzdigovanje vršilo na »Knežjem kámenu« v *Karnskem grádu*.

Karnski grad leži 3 km jugozahodno od Vojvodskega stola z druge strani Gline. Nad nje desnim bregom se vzdiguje podolgast griček, okoli katerega so postavljene hiše sedanje vasi. Na njegovem najvišjem mestu (507 m nad morsko gladino) stoji sedaj cerkvice Sv. Petra in poleg nje veliko župnijsko poslopje. Čeravno se iz listín ne dá dokazati, vender že ime samó izpričuje, da je tu bila prestólnica slovenskih vojvod v Korotánu in da se je ravno tu nahajala kraljeva palača cesarja Arnulfa, ali *civitas carantana*, kakor jo srednjeveške listíne imenujejo. Sevéda da »civitas« ne pomenja tu mesta, nego le utrjen grad. Dandenašnji o tem grádu že davno ni več sluha, vender se na vrhu omenjenega grička, okoli cerkve in farovža, zasledujejo lahko še stare zidine in razvaljeni ostanki poslopij.

Na vzhodni stráni cerkve je stal do začetka tega stoletja tako imenovani »Knežji kamen«, kateri se sedaj hrani v deželni hiši v Celovci. Tudi Knežji kamen je bil prinesen iz virunskih razvalín. On je úprav le gorenji del cancelliranega stebra, čegar kapitélj so od zgoraj gladko obsekali in lepó zaokróžili (premera mu je 88 cm). Zdaj je gorenji del Knežjega kámena že močno poškodovan, vender se mu pa še pozná, da je bil na njem vsekan koroški deželni grb, kakeršnega so začeli rabiti Sponheimci l. 1248. Pred tem letom torej ni mogel grb priti na kamen in morda je bil kapitélj šele takrat obdelan za sedež pripravneje, a da je do ónega časa imel pravo podobo kapitélja. (Moro, Der Fürstenstein in Karnburg und der Herzogstuhl am Zollfeld. Mittheilungen der Central-Commission VII. Bd. 1862.)

Na Knežji kamen je sédel pred vsako inštalacijo takoimenovani vojvodski kmet iz rodovine *Edlingov v Vlažnji vási* (Blasendorf ali Glasendorf na vzhodnji stráni Celovcu), zató so se imenovali tudi »vlažnjevaški vojvode«. Vojvodski kmet je imel po dve zemljišči (v Vlažnji vási in v Pokričah) prosti vseh davkov in je smel tri ali štiri sode italijanskega vina brez caríne uvažati na Koroško. Zadnji moški naslednjik tega rodú je bil Jožef Edlinger († dné 5. junija l. 1823.), kateremu je še cesar Franc I. l. 1823. potrdil privilegije. Vojvodsko svoje zemljišče pa je bil že v začetku tega stoletja zastavil drju. Adamu

Rabiču, od katerega je je potem l. 1858. kupil posestnik Miha Werkel. (Der Herzogbauer und seine Zeit. Carinthia 1823, Nr. 25—27 in 1861, pg. 59.)

Na Knežjem stolu se je vršil torej znani pomembe polni starinski običaj povzdigovanja deželnega kneza. Ta običaj je spominjal še na tiste čase, ko je moglo še vse ljudstvo izbranemu knezu govoriti: »Mi, ki smo jednaki tebi, priznavamo te za svojega kneza, ako bodeš spoštoval naše običaje in varoval naše pravice; če ne, pa ne!« In ves ta obred se je vršil v slovenskem jeziku, v tistem jeziku, v katerem je koroško plemstvo celó pred cesarjem odgovarjalo: »Insuper slavica, qua hic utitur prolocutione, in conspectu imperatoris cuilibet querulanti de se et non in lingua alia tenebitur respondere« (Joh. Victoriensis v Böhmerjevih »Fontes rerum germanicarum«). Kakó preziralno pa zdaj koroško plemstvo slovenščino prezira, tisto plemstvo, čegar predniki so l. 1227. Ulrika Lichtensteina ob deželni meji nagovorili pri Vratih z besedami: »Bog vas sprejmi, kraljeva Venus!«

Na prisego novega vojvode, da bode vsem podložnikom jednako pravičen sodnik, spominja morda odlomek kamenitega spomenika, ki je vzdan na zahodni strani karnskogradskega zvonika. Na tem odlomku se vidi v reliefu izobrazena desna roka, ki je kakor k prisegi vzdignjena in z zunanjo platjó na križ položena. Morda je to symbol obljube deželnega kneza. (Moro, o. c. Separatabdruck pg. 12.)

Po dokončani inštalaciji je šel vojvoda (še vedno v prosti kmetovski obleki) z vsem svojim spremstvom v gosposvétsko cerkev (ecclesia Stae Mariae ad curtem carantanam), kjer se je služila slovesna sv. maša in pri kateri je prošt blagoslovil kneza. Po maši je oblekel knežjo obleko in šel k obedu. Potem pa so se vsi skupaj vrnili k Vojvodskemu stolu na gosposvétskem polji.

In tukaj pod milim nebom, pred obličjem mogočnega Triglava, ki od jugozahodne strani veličanstveno svojo glavó molí čez Karavanke: tukaj je sédel novi vojvoda na sedež, ki je proti solnčnemu vzhodu obrnjen in začel dajati pravico vsem, ki so se o čem pritožili, in deliti fevde svojim plemičem. Na zahodnem sédeži pa je sédel palatinski grof, vojvodov namestnik, ter delil tudi od svoje strani »privilegije« in fevde. Dokler je trajalo to opravilo, imeli so nekateri domači plémíči čudno pravico povsodi po deželi kositi (to so bili Gradenekarji), drugi požigati (Portendorferji in njih naslednjiki Mordaxi) in tretji pléniti (Rauberji). Sevéda se te pravice v resnici niso vršile, nego da so se dotičniki odkupili od teh privilegovanih plémíčev. Misli

se, da so imeli ti čudni privilegiji ta namen, da bi ljudstvu pokazali, kakó strašno je brezvladje (anarhija) in ga primorali skrbeti hitro za inštalacijo novega kneza.

Dasi je običaj povzdigovanja zeló star, vender nam letopisci šele o Bernhardu Sponheimskem izrečno povedó, da so ga l. 1202. slovesno za kneza povzdignili (»eum in principem sollempniter sustulerunt«). Ravno takó je znano, da so Otakarja Češkega, Majnharda Goriškega in kot prvega Habsburžana Otona Veselega l. 1335. po stari šegi povzdignili na Knežji stol. Zadnji vladar, ki je bil na ta način inštaliran, je Ernest Železni l. 1414. Pozneje pa sta sprejela le še nadvojvoda Karl l. 1363 in Ferdinand l. 1596. na Vojvodskem stolu sedéč poklon deželnih stanov in s prisego obljubila, deželne običaje spoštovati in nje pravice braniti.

Od Vojvodskega stola nas véde cesta proti jugu k Gospé Sveti. Po krajši poti se pride lahko čez gosposvétsko polje in potem po jarku navzgor skozi vas Trato, ali pa tudi naravnost po stezi od severne strani k cerkvi. Cesta pa drži od postaje Gospa Svéta na zahodni strani cerkve po malem navzgor do vasi in potem od zadaj k cerkvi. Cerkev, katera se iz doline prekrasno vidi, stoji na majhnem, skoraj okroglem hribci 505 m nad morjem. Ta hribček je že od prirode utrjen, ker na njegovi severni strani je globoka jaruga, na druge strani se pa tudi precéj strmo spušča nizdolu. Vrh tega je najvišji prostor okoli cerkve, ki obsega nekdanje kórarске hiše, z močnim zidom opasan, takó da se je mogel ta kraj v srednjem veku smatrati za trdnjavo.

Sedanja gosposvétska cerkev je bila v začetku XV. stoletja sezidana in sicer v gotskem zlogu. Leta 1669. je pogorela, ali popravili in ponovili so jo kmalu zopet. V zunanjem lici je mnogo vzdanih rimskih kámenov z napísi in reliefi. Pred cerkvijo stoji na desni strani star krstilnik (baptisterium) kakor v Akvileji. Na njem se vidijo slike na présno kažoče Jezusovo življenje, in ki so bile naročene od različnih cerkvenih dostojanstvenikov in drugih pobožnih móž, kakor pričajo spodaj stoječi, zvečine že zeló obledeli napísi. Nad stranskim vhodom visita z verigami pripeti dve debeli železni krogli, kakeršne so bajé Ogrí pri obsedanjí Gospé Svete l. 1482. metali na cerkev. O tem obleganji pripoveduje natančneje tablica v cerkvi, da je omenjenega leta neki Maubič, stotnik ogrskega kralja Matije, metal tri dni pušice in kroglje na cerkev in na vás, a da je pobožni kórar Jakop Rothaupt zaupne vernike, ki so se bili k Mariji za pomoč obrnili in v nje svetišče zatekli, takó oduševljal, da se niso junaško v bran postavili le móški, nego da so tudi ženske na sovražnika kamenje me-

tale ter nánj lile kròp, vrelo olje in raztopljeno apno. Surovi Ogri si niso upali več blizu že zatò ne, ker se jim je bil največji tòp razpočil in je zaradi tega svoje vojake pomoril ali poškodoval. Ko še zvedó, da deželni glavár Weisspriach z redno vojsko oblegancem na pomoč prihaja, umaknejo se osramočeni sovražniki in ostavijo Koroško.

Pred cerkvijo stojita na nje zahodni stráni dva zeló visoka zvonika, ki sta bila zidana v različnih dóbah. V severnem visí glasoviti 118 stotov ali 6608 kg težki zvon, katerega je ulil l. 1687. celovski zvonár Matija Landtsman. Od zdolaj je ta zvon 170 m širok, navpično pa 222 m visok. Od zgoraj ima napis: »Sancta Maria, succurre miseris, juva pusillanimes, refove flebiles, ora pro populo«. Spodaj je cesarski orel in na njegovih straneh stoji napisano: »Leopoldo augusto regnante et contra turcos gloriose triumphante«. Orlu nasproti je na drugi stráni ulit veliki rosenberški grb, obkrožen od šest manjših in pod njim je zapisano, da so bratje Nikolaj, Volbanfk, Andrej in Jurij Rosenberg-Ursini pripomogli ta zvon napraviti v času, ko je bil Ernest grof Scherffenberg prošt in Jurij Peter Riedl dekan gosposvétski (Mittheilungen der Central-Commission 1887, pg. CLXXXIV).

Ustno poročilo pripoveduje, da, ko so ta zvon v šentvidskem predmestji ulivali, metali so celovski gospodje srebrne petice in gospé svoje srebrno lepoticje v raztopljeni bròn. Zatò pa ima zvon neizrečeno mil, objedno pa tudi vzvišen glas, da mu ni vrstnika po naših deželah. Ko je bil zvon ulit, dala je gopóska vse ceste in mostove popraviti, da bi se zvon lože prepeljal, in bližnji kmetje so svojo živino v ta namen brezplačno ponudili. Ker pa ni bila živina zadosti močna, upreglo se je prostovoljno še nad sto ljudi in so pomagali voziti zvon, kar so v treh urah tudi srečno dovršili.

Cerkev ima tri ladije, ki so po močnih stebrih razdeljene. V velikem oltarji je čudodelna podoba M. B. od lesá izrezana. Ta oltar je v gotskem zlogu ali nekoliko preobložen in za njim visi brez števil votivnih tablic. Zadaj v prezbiteriji stoji še drug baroken oltar, ki izvira iz starejše dóbe. Razven tega ima cerkev še več stranskih oltarjev, med katerimi je najzanimivejši tisti tudi ponesrečni gotski oltar v levi ladji, na katerem stoji veliko razpelo, katero je bajè že sv. Modest iz Solnograda s seboj prinesel. Pred oltarjem stoji sarkofag z ostanki sv. Modesta in na njem je v latinskem, slovenskem in nemškem jeziku zapisano: »Svetiga Modesta svetinje se tukaj hranijo, l. 870.« Tudi se kaže zunaj pod cerkvijo hišica z imenom »Modeststöckel« in pripoveduje se, da je v nji nekda j prebival ta svetnik.

Stekla v óknih so slikana. Pred kakimi petimi leti so našli pa tudi na evangeljski stráni, prezbiterija slikarije na présno, katere je dalo cerkveno oskrbníštvo prenoviti. Zgoranja slika kaže Salomonovo razsodbo, spodnja zeló dolga pa prikazuje Sv. Tri kralje, kakó se poklanjajo svetemu Detetu. To vam je skupina polna najzanimivejših slik. Spredaj vidimo prvega kralja, ki se na belem konji približuje sv. Detetu in mu poklanja kovčezec dragih kámenov. Drugi drži pred Detetom posodo od slonove kosti in tretji, tudi na bélci, dragocen rog obilnosti. Okoli in okoli slike drži širok pás in na njegovem spodnjem delu stoji zapisano: »Hoc opus fecit fieri Wilhelmus Newtwert, anno dni millessimo quadragintesimo . . . hoc completum est«. Pod tem napisom pa se čita: »Detectum et renovatum 1884 - 85«. — Še drugo sliko je prenovil prof. Winder jeseni l. 1886., namreč ono sv. Metoda z njegovimi štirimi spremljevalci, ki klečé pred Marijinim prestolom. Ta slika se nahaja v predveži poleg južnega portala. Obe prestrojitvi sta nekoliko premoderni. (Mittheilungen der k. k. Central-Commission 1887. pg. CCXXXIX in XLV.)

V tej cerkvi se je praznovala torej lani od dné 11. vélikega travnika do dné 6. vinotoka jednajstotolétnica. Kakor v nekdanjih pobožnejših časih, takó je bilo tudi lani vse živó pri Gospé Sveti. V prejšnjih časih je prihajalo vsako leto nad 100 procesij s 30.000 verniki k tej slavni bóžji poti. Od teh se jih je še dandenašnji štiriintrideset ohranilo, večinoma iz bližnjih slovenskih krajev, pa tudi iz nekaterih nemških vasij, da, še celó iz Soštanja na Štajerskem, ter iz Eibiswalda, Stainza, Obdacha in iz graške okolice. (Imena vseh procesij glej v števil. 10. lanskega »Mira«.) Te procesije so tudi mnogo denarja s seboj prinašale in nekdanj je bila Gospá Sveta zeló bogata. L. 1810. so pa odnesli ves denar na Dunaj, da so ž njim Francozom poplačali vojno odškodnino. Cerkev ima še sedaj takoimenovano »zakladnico«, ali zakladov ni v nji nič.

Nekdanj je bilo pri Gospé Sveti dvanajset kórarjev, sedaj je le še jeden. Vas, ki se razprostira pod in za cerkvijo, šteje sedaj 70 hiš in 480 prebivalcev. Ti govoré večinoma le nemški in tam, kjer je nekdanj krepko zvenela slovenska govorica, stojé sedaj ponemčevalni »Schulhausi« in popiva se na čast »Germanije« v izključno nemških »Gasthausih«. In takó »rod za rodom gine«, in »tega kriv je tuji meč!«

Kmetska smrt.

Slika.

Spisal Janko Kersnik.

Stari Planjavec je bil še trden mož, dasi je gospodaril že nad trideset let na svojem lepem, obširnem posestvu. Življenje njegovo je teklo, kakor teče pač veliki večini, da ne vsakemu kmetskemu gospodarju: v prvi mladosti »pol joká, pol smehá«, potem v mladeniških letih domá dela toliko, kolikor je ravno treba; ob žegnanji in ob semánjih dnéh malo več vina v glavo, ponoči pa malo vasovanja in malo tepéža; na to pride ženítev, in svoje gospodarstvo, in ž njo in ž njim vred — skrbí, pa dela vedno več in več; kako nedeljo ali praznik zvečer romata še polna steklenica in prazen kozarec iz roke v roko, pa čez noč je vse prespano, vse veselje, vse hripávo petje, vse zabavanje, in delo je zopet tu in skrb za pridelek in imetek. Takó pride starost in ž njo želja po počitku. Sin je dorasel; suče se že v drugem oddelku ónega kolobarja, katerega završé vsi gospodarji na Planjavi od rojstva do groba; sedaj ob žegnanji že pleše in daje za vino, in tepel se je tudi že nekolikokrat; da tudi vasuje, to se razumeje samó ob sebi. Temu sínu torej se izbere nevesta, žena, stari pa léže k počitku: najprej v kot za široko vedno toplo peč, a potem skoro, skoro vènkaj v hladni vrtič okrog bližnje cerkvice svetega Marka.

Dejali smo, da je bil stari Planjavec še trden mož; zató mu ni hodilo na misel, prepustiti posestvo jednemu izmed treh sinov, ali pa kakor se je bilo že zgodilo na Planjavi, vzeti zeta v hišo; saj je imel tudi hčer, ki je bila že za možítev. Stari je hotel še sam delati in skrbeti, dokler je bilo kàj moči. Le nekaj ga je storilo časih čemernega in zamišljenega; od mladosti že je imel bolezen, samó ob sebi ne nevarno, ki se tudi ni pogostoma pojavljala, a gotov ni bil nikoli, ni domá, ni v cerkvi, ne, ako je nakladal voz sená, vrhu njega stojèč, ne, ako je šel po ozki brvi, držeči čez bližnji potok. Bôžje ga je metálo, čeprav ne pogostokrat, ali kakor smo rekli, gotov ni bil nikdar.

»Ubil se bodem ali pa bodem utonil!« dejal je časih, toda navzlic temu je vender mirno in ravnodušno hodil čez brv, ali pa lézel na streho, kadar je bilo treba popravila. »Kakor mi je namenjeno!« to-

lažil se je potem z ónim fatalizmom, ki ga je toliko med kmetiskim ljudstvom.

Bilo je jeseni, ko je stari Planjanec znova — menda tretjič v dveh dneh — ogledoval gola rébra na slamnati strehi svoje hiše.

»Prekriti, zakrpati se mora!« dejal je, vzel s police pri oknu zakrivljeni nož, velel sínu Antonu, naj pripravi nekoliko škópnikov ržene slame, sam pa je šel góri v breg do meje, ki je krožila njivo, in kjer je raslo med robídojem dokaj mladih belokožnih bréz. Pod grmovjem prav na rmenem laporji je slonelo mnogo suhe praproti. Iste je starec nabral, malo zmèl, uložil jo v nizko kotlino kràj njive, nánjo pa vrgel nekoliko suhe jelkovine in smrécja, nalomljenega góri više v meji ter práprotino užgal. Skoro je plapolal ogenj iz kupa, na kateri je Planjavec še v jedno mèr nalagal goríva, in gost, bel dim se je iz pokajočega smrécja valil v dolino. Zdaj je starec vzel nož ter rezal brézovino, trebil posamične šibe, in jih metal na kùp kràj ognja. Ko je uvidel, da jih bode dovolj, jemal je zopet vsako posebe s kupa, držal jo nad plamenom in vil v trto; saj je bil sam vse za svoj dom: oratár, tesár, kolár in króvec. Nocoj je hotel luknje v strehi prekriti, in za to je potreboval brézovih trt, da priveže slamo ob préklje.

Bil je že malone gotov s trtami; ozrl se je dôli proti domačiji, je li Anton tudi pripravil škópo; nagnil se je preko plamena in zavil z desnico trdo brézovo šibo okoli roke.

Kár mu je zašumelo v glavi.

»A-a-a-ah!« zajecal je in po urojenem nagonu porinil se stráni od ognja; a stal je v gorenjem brégu in opotekel se je zopet nazaj.

Bóžje ga je vrglo. Pál je z obrazom naprej, teló malo v stran na desno držèč, roke pa pomolivši pred sé. Obe roki sta prišli v plamen, v žrjavico, a on ničesar ni čutil, in da bi bil tudi, močí ni imel več, potegniti ji nazaj. Krč je bil prehud, in izgubil je zavest.

V tem je sin Anton, ki je bil ravno privlekel slamo pod káp ozrl se góri proti meji ter videl očetov padec. Glasnó kričèč je tekel góri, za njim še sestra in dekla, in potegnili so očeta iz ognja. Tudi hlapec je pritekel, drugih sinóv ni bilo domá, in prenesli so starca v hišo, na posteljo. Matí Planjavka je hotela pomagati, ali nji je slábo prišlo. Sedaj je svetoval jeden to, drugi to, toda roki sta bili takó opečeni, da si nihče ni upal prijeti jih.

»Kislega zelja in ajdove moke dajte okoli«, svetoval je hlapec.

V sili je vsak svèt dober. Storili so takó, močili starcu glavo, in skoro se je zopet zavedal. A sedaj je tulil od grozних bolečin.

Poslali so po duhovnika in po ranocélnika. Prvi je bil prišel prej, potem drugi. Starec ni mogel več vpiti, ampak apatičen je bil bolj in bolj. Spovedal se je, in ko ga je potem ranocélnik za silo obézal, kakor je pač znal, ležal je mirno vznak in le časih, ko so bolečine prihajale neznošne, izvil se mu je hripav: »Uh-uh-uh« prav iz prsij.

Ranocélnik je odhajajoč postál malo na stopnicah pred vežó in Anton mu je odštel plačilo.

»Ne vem, bode li kaj z očetom, ali ne! Umrli bodo skoro gotovo!« menil je zdravnik in potegnil rameni kvišku. Hči je na glas zajokala, sin Anton pa ni izpremenil lica, niti zinil besede.

Pozno na večer je bilo, ko so stali vsi domačini okrog očetove postelje. Tudi par sosedov je bilo navzočnih.

»Nesreča, to je nesreča!« zmajeval je z glavo sosed Češek. »Umrli bodeš, Planjavec — umrl! — tega nobeden pádar ne ozdravi.«

»Saj je tudi ta, naš — takó dejal!« pritrnil je Anton.

Starec je čul te besede, pa niso mu bile strašne; nasprotno — kakor tolažilo so mu zvenele.

»Uh-uh-uh«, zajecal je; ali to je bil le dušek telesnim bolečinam.

Mati Planjavka je čepela na klópi pri pēči, pa jokala ni več; jedina hči je še časih zaihtela. Mati je sosedu Češku pošepetala nekaj na uho.

Nekoliko časa pozneje je Češek zopet odprl usta.

»Planjavec — kaj — ko bi po možé poslal? Dobro je, če človek uredi, kar je treba.«

Starec se je ozrl z medlim očesom vánj.

»Kaj praviš?« dejal je.

To je bilo prvo vprašanje, prvi govor po duhovnikovem odhodu.

»I — po možé pošljimo — testament napravi!« vpil je Češek in poskusil se nasmehnuti. »Saj takó — ni nič — vse ni nič!« pristavil je polagoma, pa nihče ni vedel, kaj ni nič ali kaj misli sosed s to besedo.

»Katere pa hočete?« vprašal je Anton, ko oče ni odgovoril.

»Češek je tu«, rekel je bolnik počasi; »potem pa Bunček.«

»Še jeden mora biti«, silil je Češek, ki je bil zvédenec v takih stvaréh.

Planjavec je premišljal.

»Kaj pa Kodrè?«

Planjavec je molčé odmajal z glavo.

»Ta je baba«, zinila je hči.

»No, pa -- Mrtinkovec?«

Bolnik je pritrđil kimajoč in pol ure pozneje so sedeli vsi trije sosedge v sobi, in tlačili in vžigali svoje pipe-vívčke.

»Oh, oh, oh!« vzdihoval je v jednomèr Mrtinkovec, in »umrl bode, umrl bode,« trđil je glasno Češek.

»Kakó pa bodeš — Planjavec?« vprašal je Bunček.

»Uh-uh-uh!« dejal je ta in položil glavo po stráni proti zidu.

Od domačinov je samó Planjavka ostala v sobi; otroci in pôsli so bili šli vènkaj po opravkih, ki so si jih kar izbirali.

Nekoliko trenutkov je bilo tiho v sobi, le od ure poleg vrat se je čul enakomerni: »Tik, tik, tik«.

Bolnik je prvi izpregovoril.

»Zemljišče naj bode Antonovo«, dejal je počasi in v odmorih, »drugim po osem sto, Miciki pa še kosilo in posteljo in skrinjo, če se omoží —«

»Torej balíšče?« vprašal je Češek.

»Ne, samó posteljo, pa skrinjo!« —

Potem so zopet vsi molčali.

»Pa pokopati me mora — z dvema gospódoma!«

»In za svéte maše?« vpraša Bunček.

»Sto goldinarjev za rimske maše, pa za cerkev tudi petdeset goldinarjev!«

»Pa za sedmíno?« oglasil se je Mrtinkovec.

»Tudi sedmíno mora napraviti.«

»Kàr rêci — koliko!« silil je Mrtinkovec, ki je že sedaj požiral slíne v mislih, kakó se bode jelo in pilo na sedmíni.

»Bo že védel, in bode — védel!« zavrnil je bolnik, ki je govoril vse razločno, dasi pretrgano.

Molčali so sedaj, akopram jim je bilo vsem še nekaj na jeziku.

In ker nihče sosedov ni zinil, oglasila se je Planjavka tam izza pečí:

»Kaj pa méni?«

»Materi pa — dóto, ki jo ima v zemljišči, in pa živež do smrti — pa — kót — pa — obleko —«

»In družega nič?« zajavkala je starka; »torej za to sem se trudila in delala, kakor črna živina?«

Spustila se je v glasen jok.

»Saj sem se jaz tudi!« vzdihnil je Planjavec.

»Da me bodo na stare dni od hiše podili! To sem prislužila!«
tarnala je ženica.

Pa nihče izmed móž ni imel razuma za nje bolešt.

»Kaj pa dolgovi?« deje Češek; »je li kaj dolgá?«

»Saj vé vsakdo zánj!« mrmral je bolnik. »Cerkvi je tristo goldinarjev, pa Juretovemu Pavlu za usnje petnajst goldinarjev in Gostinčarju polupéti goldinar na pijači!«

Sosedje so kimali; za cerkveni dolg so znali vsi, za druga dva ne, ali vedeli so, da je to vse. Planjavec je bil trden kmet.

»Torej mēni nič več?« dejala je mati še jedenkrat.

»Dosti bode imel plačevanja!« mrmral je Planjavec. »Kje bode jemal?«

»To je moje plačilo! Beráčit, prosjáčit pojdem —«.

»Uh-uh-uh« — zatulil je bolnik na glas.

Hči Micika je stopila v sobo in skoro za njo še drugi; poznali so, da je oporoka gotova.

Planjavec je zopet v steno gledal. Mraz ga je jel iz prelétovati, sprva polagoma, potem vedno silneje, da se je postelja tresla.

»Umr! bodem!« rekel je zdajci na glas in krčevito izkušal se vzkloniti kvišku.

»Luč, luč!« vpila je dekla. »Molite, molite!« velel je Bunček, in mati Planjavka je pričela moliti na ves glas; vsi so pokleknili po tleh, samó Anton na klóp ob péči. Predno so izmolili par očenašev za vérne duše v vicah, imel je Planjavec vse zémeljske skrbí in bolečine za sabo. Ženske so jele jokati, moški pa so se razšli na vse kraje.

Sedaj živi Antonov ród na Planjavi; trd in mehák, suróv in nežen, krepák in zdelan, samogolten in dobrosrčen, dober in slab — kakor si ga ogledaš. Pa kadar mrjó ti ljudje — jaz sem jih že videl mréti — smrti se ne bojé!

Književna poročila.

I.

Jezik v Mat. Ravnikarja „Sgodbah svetiga pisma sa mlade ljudi“.

To je naslov razpravi natisnjeni v šolskem izvestji Novomeškega gimnazija za šolsko leto 1888/89, katero je napisal gimnazijski nadomestni učitelj g. Viktor Bežek. Vsak jezikoslovec slovenski, a tudi marsikateri nevesčák, ki se sploh zanima za slovenščino gotovo z veseljem pozdravlja to razpravo, ki ga pregledno in jedrnato pouči o slovenščini, kakeršno je pisal vladika Ravnikar, ta znameniti slovenski prozaist, ta »steber slovenskega slovstva«. Pohvaliti moramo torej g. pisatelja še posebno zató, ker si je izbral za svojo razpravo predmet, ki se tesno tiče književnosti naše in torej (kakor rečeno) utegne zanimati tudi marsikoga izven šolskih krogov; žal da so namreč v naših srednješolskih programih slovenske ali slovenstva se dotikajoče razprave takó redke — biti bi morale redne. Nikdo pač ne bode tajil, da nam je treba i pri znanstvenih razpravah in razpravicah bolj ozirati se na potrebe naše nego na to, kaj bi bilo videti učeno. — Skrb nas bodi pred vsem slovenščine, za nemščino že dovolj skrbé naši nasprotniki in za staroklasične študije brigajo se učenjaške legije pri onih národih, ki so že zdavnaj lahko brez skrbi za národni obstój. Nam bodi stari klasicizem iz literature modernih narodov le pomoček v dosego naših svrh. Pri drugih se učimo, kakó treba slovstveno polje obdelovati, a obdelujemo pa potem svoje. Toda vrnimo se k svoji razpravi!

Vsa razprava je pregledno razdeljena, (želeli bi samó še to, da bi bila ta razdelitev tudi tipografsko razvidneje zaznamovana). V prvem oddelku (pag. 5—20) obravnava gosp. razpravljalec glasoslovje, najprej vokalizem, a potem konsonantizem. To poglavje je primeroma najboljširneje. V drugem oddelku (pag. 21—30) razpravlja oblikoslovje v nastopnih pododdelkih: Moška in srednja sklanja — Ženska sklanja — Zaimenska sklanja — Zložena sklanja — Glagol. — Tretji oddelek (pag. 30—39) obravnava sklanjo v naslednjih pododdelkih: Sklonoslovje — Skloni s predlogi — Zaímenki — — Pridevnik — Glagol. — Na konci (pag. 39—42) pridejan je še četrti oddelek govoreč o stilistiških posebnostih, ki se nahajajo v Ravnikarjevih »Sgodbah«. Leksikalnega oddelka g. razpravljalec svoji razpravi ni pridejal, to pa zato, ker mu je bilo, kakor nam na konci predgovora pag. 4. pové, računjati z omejenim prostorom. Objaviti pa hoče leksikalni del o prvi pri-
liki, ki se mu ponudi.

Nekatere opomnje k tej razpravi prinesemo prihodnjíč.

L. P.

Prešeren pri Rusih.

Pesniki in beletristi drugih slovanskih narodov so pri Rusih dosti bolj znani negoli učenjaki. Nekoliko se mora to tolmačiti s tem, da v slovanskih literaturah ni posebno mnogo takega, kar bi moglo Ruse zanimati. Ozko domovino ljube in rodoljube naših pesmij je ruskemu narodu, v katerega literaturi se razpravljajo največji socialni in drugi občečloveški problemi, večinoma nerazumno. Krivo pa je še več to, da so se Rusi do najnovejšega časa za duševno življenje Slovanov sploh malo zanimali. To ni ozkosrčna omejenost; nasproti poljska literatura je bila navzlic medsebojnemu sovraštvu pri njih zmerom v časti in tudi danes se mnogo iz nje prelega. Še znanejša so jim zapadnoevropske; o Schillerji in Goetheji Rusi sami večkrat proti Nemcem v dokaz, da ne sovražijo naraštva samega, trdijo, da sta onadva pri njih doma „kak naši rodnyje poety“. Le za Slované so se malo brigali, ker ti niso tako blizu in ker jim tega tudi ni treba; navadno se tudi „bratuškam“ nevedoma pripisuje preveliko siromaštvo. Sploh slovanska vzajemnost pri vseh Slovanih ni tako velika, kakor bi lahko bila, in še tudi skoro ne bode, če bode večina mislila, da le-ta obstoji v besedah in čustvih.

Po takem sem bil jaz v Moskvi tem bolj iznenaden, ko sem tamkaj našel celo vrsto — Prešernovih čestilcev, četudi do one dobe v ruščini iz Prešerna ni bilo ničesar tiskanega razven dveh, če se ne motim, prevodov v Gerbeljevi „Poeziji Slavjan“. Ali zvedel sem, da je skoro že ves Prešeren preložen v rokopisu. Nekateri mojih znancev, ki so marsikaj iz teh prevodov že slišali, segnili so celó po izvorniku.

Sčasoma sem se tudi jaz spoznal z glavnim poklonikom našega Prešerna. Zove se Feodor Jevgenijevič Korš, profesor klasične filologije na moskovskem vseučilišču. G. prof. Korš je eden iz tistih velikih ruskih učenjakov, kakeršnih je dandanes v zahodni Evropi že malo. On namreč ni omejen na svojo stroko, kar dokazuje najbolj to, da je predsednik — vzhodni komisiji v moskovskem arheološkem društvu. Razven tega pa se zanima tudi za slovanske jezike in njih literature. Ko je bil l. 1869. na Dunaji, seznanil se je tudi s slovenskimi študenti in po njih s Prešernom, katerega danes prišteva največjim svetovnim pesnikom. O njem govori celó na svojih predavanjih, če razpravlja obča vprašanja poetike. Sodbi takega strokovnjaka smemo gotovo s ponosom zaupati. Omenim tudi, da je z znano izborno Stritarjevo oceno Prešernovih poezij prav zadovoljen; laški sonetje se po njegovem mnenju v ruščini niti ne dajo tako lepo preložiti, kakor so pri Stritarji.

Prepričal pa sem se tudi jaz o lepoti in dovršenosti prevodov g. prof. Korša iz Prešerna. Lahko si mislite moje veselje, ko so mi zvene le različne

pesmi, romance in sonetje na uho v jedrnatu ruščini. Jeden sonet sem slišal celó v maloruščini, ki je za Prešérna primernejša, ker nam je bližja. Z upanjem, da g. profesor skoro dokonča prevod vsega Prešérna in da ga tudi kljá natisne, zapustil sem v začetku lanskega leta Moskvo.¹⁾

Danes lahko poročam, da je „Sonétnyj vénok Franca Prešérna“ že natisnjen v 7. knjigi „Ruske Mysli“, vélikega moskovskega mesečnika. Prevod vsega venca se je g. profesorju res popolnoma posrečil. Mož s talentom in ukusom se ne drži izvirnikovih besed, pač pa njegovega duha.

Nahajajo se vérzy, ki so v ruščini celó glajši nego pri našem pesniku samem N. pr.:

»Bilé so v stráhu, da boš tí, da zále
Slovénke, némski govorít' umétné,
Jih búste, ker s Parnása so očétné
Dežéle, morebiti zanič'vále.«

slove pri Korši takó:

»Bojusb, čto dévy zdéšb i s nimi ty,
Lišb po — némeckí mysli vyražajá,
Cholodnyja k darám rodnogo kraja,
Otvergnut eti skromnye listy.«

Jaz samó z dvema mestoma nisem zadovoljen. Takó v teh-le véryh:

»Mučitel'nostb bezmolvnago zapreta
Chotjat v unylich vyrazitb stichach
Priznanija nesčastnago poeta.«

bržkone le malokdo najde:

»Bridkóst, k' od njé srcé več ne počije,
Odkrívajó njegóve skrivne téže
Mokrocvetóče rož'ce poezije.«

Nesrečen je tudi v zadnji kitici 14. soneta tá-le véry:

»No vse že ty ich ne lišaj privéta«;

ich tukaj ne more biti brez naglasa, ker stojí celó za „pesmi“ z logičnim naglasom:

»Naj pésmi mílost tvója vsáj obsije.«

Te važne malenkosti sicer ne bode težko popraviti. Drugače pa z dobro vestjo lahko trdim, da si dovršenejšega prévoda Prešérnovega umetnega venca v ruščini ne morem misliti. Tudi oblika je popolnoma ohranjena; le z akrostihom „Primicovi Julji“ sem g. Korša iznenadil; ali tukaj izprememba tudi ni bila možna — in lehko rečem, tudi ni potrebna —

¹⁾ Pazni bralci našega lista vedó, da je že g. profesor dr. V. Jagič v »Ljubljanskem Zvonu« (1885, na 574. str.) opozoril Slovence na izvrstne prevode prof. Korša. Na rečenem mestu je natisnjen tudi Prešérnov sonet: »Tak kákor hrepení okó čolnárja« v prof. Korševem ruskem prevodu.

ker se začetne črke *j*, *ju* in *i* v ruskih besedah takó sploh ne rabijo ali pa le redko.

Da lahko bralci tudi sami sodijo, zdi se mi najprimerneje, da jim podam „Magistrale“:

»Vénok pévec tvoj novyj vset dlja svéta:
V nem budut žitě ljubově moja i ty;
Iz serdca eti vyrosli cvěty,
Priznanija nesčastnago poeta.

Oni vzošli v straně, gdě nēt razsvěta,
Ich rost ne znal dychanuja teploty,
Ich okružali dikich gor chrebtj,
Kraj bujných vėtrov, věčno čuždyj lěta.

Vospitany stenantem i slezoz,
Rostut, no vzoru ne dajut otrady;
Nad nimi tuč skopilisja gromady;

Za to teperě i vid u nich bolnoij
Pustě jasnyj luč pošljut tvoi im vzgljady,
I budet vesel cvět ich molodoj.«

To je ruski in vender Prešeren. Želimo, da bi tudi ruski veleumi našli pri nas takih izvrstnih tolmačev! Kakor se lahko vsakdo prepriča iz gorenjega primera, treba je k temu nekoliko več korenitega znanja jeziko-vega, posebno pa njegovega duhá, nego se pri nas obično misli. Kakor naši prelagatelji z malimi izjemami prevajajo, dobiva se nekaj, kar ni ptič ni miš!

G. Koršu pa bodo gotovo vsi Slovenci hvaležni, da je s tem najbolje seznanil véliki svoj národ z imenom našega malega in njegovega pesnika-velikana. Upamo, da se kdáj pokaže svetu ves njegov Prešeren!

Dr. M. Murko.

Ant. Vramcza Predechtva i Postilla.

V »Lj. Zvonu« VI. str. 420. omenja se v spisu »O početkih slovenske književnosti« kratko, da je kajkavski pisatelj Anton Vramc, kanonik zagrebski, razven svoje »Kronike« l. 1578 izdal tudi knjigo »Postila Svetih« in »Prodečtva«. G. Ljubić v »Ogledalu književne poviesti jugoslavjanske« II. 1869. str. 517. piše o tem: »Od Vramca ostaju nam danas . . . b) Dielo o evangelijih za nedjelje i praznike. Šafařík je o njem dvojio, dali je ovo igda na sviet izišlo; a Kukuljević dieli ga na dvoje: Postila Svetih i Prodečtva, prvo po Bedekoviću, drugo po Krčeliću i Mikloušiću (Bibl).

Skoro je toj knjizi Vramčevoj u trag ušao u Klanjcu O. Aug. Pernar, te javi prof. Jagiću, i posla mu njezin opis i nekoliko izvadaka. Knjiga je, veli Jagić, štampana u maloj četvrtini na 238 listova bez naslovna lista ko zna kada iztrgnuta. Na koncu se čita: štampano v slobodnom kralovom varašu Varaždinu po Ivanu Manliuše 1586. Poslie svakoga evangjelja stoji podugo tomačenje iliti homilija (v. Knjiž. III. 2. 307).*

Jeden izvod te knjige je nedavno našel tudi učitelj g. Fr. Vabič v hiši nekega vničarja pri Svétinjah blizu Ormoža ter ga podpisancu blagovoljno poslal v pregled. Vredno je pač, da se nekoliko izpregovori o tej gotovo redki književni starini naši, — katere sicer še J. Marn v svoji »Knjigi Slovenski v XVI. veku« (»Jezičnik« 1883) ne omenja.

Knjiga, katero imam pred seboj, vezana je bila prvotno v lesene, z usnjem prevlečene platnice z mednima zapencema; a je sedaj od platnic ostala samó še sprednja, no že tudi malone vsa ogóljena; zadnje pa že več ni poleg. Posamezni listi, na nekoliko požoltelem popirji, ohranjeni so še precčj dobro — kolikor jih še baš je v knjigi, katera žal že tudi ni več cela. Sreča, da jo je omenjeni g. učitelj rešil popolne pogube; kajti (kakor mi sam javlja) baš ko je stopil v kočó dotičnega vničarja, ravnala sta mala otroka prav neusmiljeno s knjigo ter že iztrgala kakih šest ali sedem listov. No sicer pa jih nedostaje še mnogo več. — *Razdeljena* je knjiga res na *dvoje*; a zopet žal, da nijeden del *ni* popoln. *Prvemu delu* je istakó iztrgan naslovni list, katerega že Vabič ni dobil v roke, in še dalje prvih devet listov, pa še vmes 12., 224., 226. in 227. Na zadnjem, 238. listu prvega dela je tiskano točno tako-le: STAMPANO V SZLOBODNOM KRALEVOM VARASV Varafidine po Juane Manliuše. M. D. LXXXVI. — *Drugi del* ima ta-le naslov: »POSTILLA VESZDA ZNOVICH ZPRAVLENA SZLOUENZKIM IEFZIKOM po godoune dni, na vfze leto. PO ANT. VRAMCZV SZ: P. Doctoru. Pfalmo 118. Domine greffus meos dirige. STAMPANO V SZLOBODNOM Kralieum Varaffu Varafdinu. M. D. LXXXVI.* Okoli naslova je okraska pravokotna s podobami štirih evangelistov in njih znakov na vsakem oglu, z obrazom Boga Otca na zgorenjem, in s podobo sv. Duha na dolenjem prečniku, pa ob straneh na sredi z licema angelskima. Listov, sodeč po kazalu, moralo bi biti kakih 116—118; v tém izvodu so odtrgani, razven vmesnih 41., 44. in 77. — od 79. vsi naslednji.

Škoda, da se ne more za izvestno določiti popolni in *pravi naslov* knjige naše *prvemu* delu. (Ali je list naslovni obema izvodoma, i Klanjškemu i Svétinjskemu, iztrgan le slučajno? Ali kakó? In — zakaj? Kdo vé?) Krčelić (Histor. Cathedr. Eccles. Zagrab. 1770) Vramca omenja kot »Concionum scriptor« (pisalca propovedij) in takó tudi T. Mikloušić (Izbor du-

govany 1821) Vramčevo delo imenuje „*Prodechtva*“ (Prodečtva = pridige). Vsebina so temu delu res propovedi, in to kakor povedano, homilije ali razlaganja evangelijev za vse nedelje in praznike Gospodove v letu; najpreje evangeljski odlomek za dotično nedeljo (in praznik) in potem „*pridiga*“ ponajveč v dejanskih naukih, ta daljša, óna krajša. — V *Postilli* so propovedi za praznike Svetnikov in Svetnic z dotičnimi evangeliji, ali (kakor se pripomenja takoj za naslovnim listom posebej): „Predechtva ova, polegh czirkve zagrebechke kalendarioma, v kniga oui dole popifzana iefzu“; vsch prvobitno 44 (v tem nedostatnem izvodu 30).

Vlah Šrinjavic v posveti svoje knjige „De agno paschali“ l. 1587. Vramcu pravi (po Ljubici l. c.): „Enimvero timebam hominum quoque invidiorum morsus, quorum nonnulli sanctos etiam tuos labores super evangelio dominicali et sanctorum festa ad decus patriae gentisque Sclavoniae et utilitatem christianae reipublicae nunc recens sclavonice editos et iam divulgatos malevole reprehendunt“ — da so torej nekateri zavidejši ljudje grajali tó delo o nedeljskih evangelijih in praznikih, katero je Vramec nedavno slovenski izdal in razširil na čast domovine in národa slovenskega pa na korist kristjanske občine. Toda kakšni ljudje, in zakaj neki so je grajali? . . . Ali morebiti strogi katoliki, nahajajoči v knjigi kaj novoverskega duhá? — Saj Vramec bajè ni bil baš neprijazen protestantstvu, katero si je upravo tedaj bilo tudi v tej stráni pridobilo svojih privrženikov zlasti med plemstvom in svečenstvom; — in bi torej morebiti baš zaradi tega bil obema omenjenima izvodom iztrgan naslovni list, a bi v obče knjiga ostala takó redka in do najnovejše dóbe nam celó neznana?! — Ne brigajoč se tu dalje o tem, govorimo le o Vramčevega dela stráni strogo književni.

„Predečtva in Postilla“ Vramčeva so jeden izmed maloštevilnih in še teh jako redkih spomenkov o prvih početkih takozvane kajkavske književnosti. Poleg Pergošičevega „*Decreta*“ z l. 1574. in Vramčeve „*Kronike*“ z l. 1578. so ta „*Prodečtva i Postilla*“ l. 1586. jedina knjiga, ki se nam je iz óne dóbe ohranila do sedaj. Kajti Bučičevi spisi, pred l. 1574., bili so vsi brez dvojbe uničeni, ter jim dandanes ni sledú. V naslednje nahajamo kajkavska dela šele od leta 1640. dalje.

Kakor Pergošic, imenuje tudi Vramec jezik, v katerem je pisal, naravnost *slovenski*¹⁾. Ne gledé na to, ali izraz „slovenski“ kajkavskim pisateljem znači isto, kar dobrovniškim pesnikom naziv „slovinski“ t. j. slovènski = slavjanski; ali pak je kajkavska slovenščina upravo naša pristna slovenščina: — istina je, da se Vramčev jezik (kakor tudi Pergošičev) mnogo bolj približuje narečju slovenskemu, negoli hrvaškemu. Spomina vredni so pač le *imperfekti* in *aoristi*, katerih nahajamo v Vramčevi knjigi

¹⁾ Takó tudi poznejšnji kajkavski pisatelji v XVII. in nekateri še v XVIII. stoletji.

vsepovsodi dovolj, kakor jih še i dandanes ima prava hrvaščina (in srbščina), dočim so isti že davno izginili iz slovenščine. — A da so Vramčeva »Predečtva in Postila« res lahko razumna Slovencem, posebno obmejnim severo vzhodnim, zasvedočuje nam glasno jasno tudi to, da se je knjiga našla baš tam v rojkih naših, kjer je zlasti starejšim ljudem dolgo časa rabila v nabožno »berilo«. Takó mi namreč piše g. Vabič, da mu je dotični viničar, knjige gospodar, na njegovo vprašanje: »kje je tó knjigo dobil«, pravil, »da so že oča radi po nedeljah in večerih iz te knjige »šteli« (= čteli, čitali). Pa, saj so tudi duhovniki v óni okolici še na početku sedanjega veka ljudstvu evangelije čitali razven iz kranjskih nekateri tudi iz hrvaških knjig, kakor je to n. pr. tedanji Svétinjski župnik Mih. Jaklin bil l. 1811. povedal Kopitarju²⁾.

Naš pisec pripomenja v drugem delu — pri »Postili« — to-le: »O Verni i dobri kerfchenik ou trud za dobro vzmi i primi, ako kakouo pomenkanie, rech za rech ili literu za literu, reech prepолоfenu za reech, veche ali menie naideš, nemaize zburkati ni zmotiti, ni scandalizuuati ztoga zroka. Morebiti doszta na to merkali i zkerbeli pafchliuo iefzmo, niftarmene, nefze moglo prez pomenkania kakoua, takoua, vun daati. Zlufi i huali vekieukoma Boga, Amen«. — Kaj pomenja izraz: »réc prepолоženo za réč?« Ali morebiti: da je delo od besede do besede *preloženo*, ali kaj? — No, tedaj naša »Predečtva in Postila« ne bi bila izvirna, nego le prevod, kakor so itak malone vsi spisi v óni prvi dóbi književnosti naše v obče ponajveč samó prevodi. Zlog je v téj naši knjigi pač povse — latinsk! A kakšen je sicer v teh Vramčevih »Predečtvih in Postili« njegov »slovenski jezik« po besedi in obliki, kažejo nam naslednji primeri (Črkopis je: cz = c; ch = č; fz, z = s; f, s = š; z = z; f = ž; fch = šč; u tudi = v).

„*Na deen porogenia Gosponna nafega Jefusa Christusa* Euang. poleg popizania fzuetoga Lukacha Euangeliste. 2. dele. Vno vreme. I zijde zapoued od Czezara Auguftufa, daze popife vez zuet. A ono popizanie naperuo vchineno ie od poglaunika Syrinzkoga Czirina. I ufzi islizu daze popifu, vfzakij vfzuoi varas. I zijde teda i Jofeph iz Galileoma, od varafa Nazareta v Sidouzkij varas Daidou, Koterize zoue Betlehem, ar i on befé od Hijfe i pokolenia Daidoua, da ze zapife z Marium zarochenom shenum nozechium. Vchineno teda be, gda behu onde izponifeze dni, da porodi, i porodi zuoiega peruoroienoga Szina, i vplenicze zaui niega i poztauiga v Jazle, ar nebefe nemu mezta naztanu ali Oftarie. I paztiri behu v onom ladanie, zkoznuuichi, i chuuiuichi fztrafe nochne oberhchred zuoih. I ouo Angel Gospodinou ztaa poleg njih, i zuetlozt Bofia obfzinu nie, i zboiafeze ztrahom velikim. I reche nim Angel. Neboiteze, Ar ono nazuefcham vam

²⁾ V. Briefwechsel zwischen Dobrovsky und Kopitar. Hsgeb. v. Jagić. Berlin 1885.

vezelie veliko, kotero hoche biti vziem ljudem. Arze ie porodil vam denez zuelichitel, kij ie Kristus Gozpodin v varafe Daidouom. I ono vam znamenie. Naiti hochete deete v plenice pouito, i polofeno v Jazli. I lekmeztu vchinena be z Angelom velika vnofina feregou nebezkih, hualechim Boga i gouorechim. Dika na vizine Bogu i na zemle mir dobre vole ludem.« (I. 15.).

„*Defzeta Nedela po fz. Troifstue . . .* Prifeztnu teskochu nefzu hoteli fidouie fzpoznati, gde Gofzpodin nie opomina i gouori nijm: Obfztretite hote i fztifskalite o Jerufalemszki varas zeufzeh kraieu budu. Gdaie to tesko i fmečko fidoufzko i Jerufalemszka varafa pogublenie i potrenie bijlo? Po Chrifufeuom na nebo zastuplenie chterdefzeti let, ouofzeie prigodilo, ftoie v denefniem Euangeliume Euangelifta, fzipifzal. Zato fzteh neuol huda i teska, fidoufzka lucztua i Jerufalemszka Varafa pogublenia, potrenia, razmetania, pofgania, troie pouedati, hochemo. Peruo zoneh chud i znamen fzftrafnih, kotera pred pogubleniem i teskochu pokazana i vchinienia iefzu . . . Drugo ona kafzufze teda pripetila, daie Titus Vefpefiana Czfzara zijz varas Jerufalemszki na on veliki god vuzmenni, gdafzeie vfze lucztuo vu Varas fzfprauilo, i fzkupilo, od vfzeh fzftran fidoufzka lucztua orfzagogu, poleg zakona bijlo, obfzel befe . . . Tretie. Vlezoufi v Varas i poklaufi ludi, marhu i blago voifzka velika Rimfzka raziagmife, i Varas, kakoie Kristus nijm bijl prorokuual, iz templomom, razmetafe, razualife i raztepose, da kamen na kamene ne ofzta . . . (I. 184.—186.).«

„*Na god fzuetoga Ladifzlava kralia . . .* Ladifzlau kraal, fzijnie peruoga Beele kralia Vogerszkoga bijl, koteri od mladofzti terfziflzeie Boghu fzfzufiti i nasztoiati i chiniti voliu i zapouedi Bofie. Vogerfzki kraal po brata fzuoiega Gijefe fiu ifche buduchi Salomon od vogrou kraal vogerfzki obraan i imeuan be. Nefze zato koruniti, doklemfzene poiedinal z Salomonom, hotel. Szprauilie fzuoiega ladanja onoga vremena prilofne tri knige decretou. Dalmatiu i Horuete kkorune i ladaniu vogerfzkomu ie podegnal i prilofil. z Cumanufi ili zkuni, kifze vezda Tartari zouo trikrat boiaie bijl i pobil nie i obladal. Chehe i Lengele fzfzfzil, fzfzegnoi, oduernul i ladal, kifzu na vogerfzki orfzagh voiuuali. Veliko voifzku na vfzeh kerfzfianfzkih kraieu i pofglauniku opominanie i profniu, ie bil fzfprauil i pofel zuoifzku, da ofzlobodij Jerufalem i czirkeu ono, gdeie Goszpodin muku fzfterpel, od poganou, kifzu teda i czirkeu i Jerufalem ladali, ter na pute onom omre . . .« (II. 50. 51.).

„*Na fzuete Marie Magdalene deen . . .* Historiu Euangeliomzku iz shene, krotu gresnicze, zkerbliuo zderfemo, ar nam ochiueszto peldu, i isztinni put nafega zuelichenia kafe. V Euangeliume ouom ne leprai Chrifufeu officium ili cheszt, fto ieszt grehe odpufchati, vunze tomachi, nego kako iz greha kprauicze, iz pekla na nebeza doiti imamo, toieto veru, i offanie v Kristufa, i knemu liubeznofztiu, ar Magdalene grehi vnogi, odpufchani iefzu, ftoie

kroto i vnogo lubila Christufa, ar prauichni, po milofche izuere, fzuedochtuom zahualnosztii liubavi, posztaiù.“ (II. 60.) . . .

Toliko o knjigi: „*Ant. Vramca Predečtva in Postila*“. Objavljam té vrstice uvažujé v nji (I. 73) besede: *Evang: fz: Johan. 6.* „Zberete ali poberete, kotero iefzt ofztalo više dobrotinie, da nepognie.“

And. Fekonja.

Ivana Kobilca in nje slike.

Slovenci se v najnovejši dōbi ponašamo v raznimi akademiški izobraženimi slikarji, izmed katerih se jih je dvoje, troje popelo na visoko stopnjo završenosti. Toda, žal, redkokedaj se nam pokaže kakšen njih umotvor, kajti da bi naši umetniki, kakor drugod, sistematiški razstavljali vsako posamično sliko svojo, predno jo odpošljejo na določeno mesto, to v nas ni običajno; kamoli, da bi ta ali óni priredil skupno razstavo zbranih svojih del. Sicer pa temu niso krivi toliko slikarji samí, nego-li naša malomarnost za lepe umetnosti.

Toda, česar doslej niso zmogli moški naši slikarji, to je proizvedla nečna roka mlade slikarice ter nam pokazala, koliko premore talent, združen z vstrajno marnostjo. Minule dni je razstavila namreč gospodičina Ivana Kobilca v dvorani ljubljanske realke preko trideset slik, katere je zgotovila v teku sedmih let. Že to, da se je ženska osmelila sploh uprizoriti razstavo zbranih svojih slik, vzbudilo je občo pozornost; tembolj pa nas je presenetilo število razstavljenih del. In ko smo potem ogledovali sliko za sliko, nismo vedeli, ali bi se čudili izredni nadarjenosti naše umetnice, ali vzgledni nje marnosti. V toli kratki dōbi, pa ta množina slik, katerih vsaka je proizvedena z umetniško spretnostjo — to je kaj lep sad ženske delavnosti! Nadarjena rojakinja naša, o kateri nam je doslej došel le zdaj pa zdaj kakšen glas iz tujine, stopila je tukaj pred nas pristna umetnica, ki je dospela pōtem težavnega samoučenja na akademiško višino.

Gospodičina Kobilca je malone izključno portrétistinja, a bavi se tudi s slikanjem takoimenovanih žanrskih prizōrov, posnetih po prirodi iz ljudskega življenja. Razstavila nam je sedem portrētov v oljnatih barvah in pet portrētov v pastēlnih ali suhih barvah. V prvem oddelku so naslikane naslednje osebe: Gospod Baumgartner, gospodičina Souvanova, nekova gospodičina Schilling, gospodičina Frančiška Kobilca, mlajša sestra slikarčina, potem nje oče in mati in gospodičina Roza Pfäffinger, slikarica na Dunaji. V drugem oddelku pa so posnete nastopne dame: Gospá Schäffer, gospo-

dičini Baumgartnerjevi, sestri, skupno na jedni sliki, potem gospodičine: Rakteljeva, Razingerjeva in Souvanova. Portreti z oljnatimi bojami so naslikani z veliko trudoljubivostjo. Podobnost dotičnikov je na vseh izvrstno pogojena, kolorit pester in živ, inkarnat pa svež in čist. Posebno virtuozno je izdelan posnetek umetničine sestre Frančiške. Dočim so vsi ostali portreti zgolj dôprsa, naslikana je ta v celi podobi, v životni velikosti. Dasi nam jo umetnica predstavlja v jasni, rožnobôjni obleki, na povse svetlem ozadji, v mehkih, lehkôtno obsenčenih bôjah, ipak je ves nje život jako plastičen. Najbolje pa je proizvedeno obličje — toli nežno in jasno, brez vsake rëzke poteze in mračne sence in vender takó izrazno in živóče, kar je tem teže, ker je posneto en face. Baš nasprotno pa je izvršen obraz očeta Kobilce — toli prirodno in zgovorno v sleharni potezici in gubici, da bi ga niti z mavčnim odtiskom ne pogodil bolje. To je remek-delo à pasticcio, izdelano s pastóznimi, véščje ubranimi bojami, ki se po svoji plastičnosti sénéjijo same. Vidi se, da je slikarica omiljeno nji obličje očetovo proučevala s pravo otročjo ljubeznijo. Po vse različne od oljnatih so portreti v pastélnih bôjah, kakor se sploh tu drugačna snov inače obdeluje in je pri tem načinu slikanja vsa druga tehnika. Z oljnatimi bojami n. pr. se slika tako rekoč en plein air, dočim je s pastélnimi ali suhimi barvami dotično bojilo površneje in rahleje označeno. Zbok tega so jednake slike vse jasnejše, lehkotnejše, rekel bi éterično prozorne, kar obično svetlejšemu njih ozadju povse ugaja. In kakor smo se prepričali, gospodičina Kobilca je veččakinja v pastelnem slikanju. Tu je vse zgolj mehak obris, in posamične bôje nežne in mile, in vender vse toli živo in plastično. In koliko toplote ve naša umetnica vdihniti telesnemu inkarnatu, največ življenja pa podeluje očém, katere so nji, po izpovedi, sploh najljubši predmet. Pastelne slike so se nam povprek vse omilile, da nismo vedeli, kateri bi prisodili venec. Po slikaričinem mnenji samem je portret Razingerjeve hčerke najdovršnejši.

Ali, kakor smo že omenili, gospodičina Kobilca ustvarja tudi žanrske slike. Na omenjeni razstavi nam je razporedila šestero slik te vrste in sicer: „Citrarico“, „Mamico kavopivko“, „Holandsko deklé“, „Skrinjo stare matere“, „Pri vodnjaku“ in „Staro mater in vnukinjo“. „Citrarica“ je bujna gorenjska déklica v belih rokavcih („ošpetljih“) sedeča ob mizi, na kateri ležé citre. Z desnico si podpira zamišljeno glavo, a levica ji počiva na citrnih strunah. Po cvetočem obrazu ji igra blažen smehljaj, iz bistrilij očij ji iskri radost in odprta ustna razodevajo poželjivo koprnenje — po kom to pač ni težko ugeniti. Jako plastiški je modelirana deklčina glava, kakor sploh vsa nje podoba, zlasti pa leva roka, ki se kaj živo dviga iznad črne obleke. Ta slika, posnetek po živem vzoru, bila je razstavljena na Dunaji, v Lucernu, v Baselu in Berolinu, in časopiši dotičnih mest so jo laskavo

ocenjevali. „Kavopivka“ je stara brezzoba ženica, s takoimenovano „mardravko“ na glavi. Nji je čašica ljubega „kofetka“ najboljši užitek na svetu — to se bere z veselega obraza, ki se ji ob srebanji črnega kavnega soká kar samó od sebe smeje. Ta slika je bila razstavljena v Pragi, kjer so češki listi pisali pohvalno o nji. „Holandsko deklè“ je tako imenovana „Streiflicht-Studie“. Deklè stoji pred nevidnim oknom, skozi katero jo obseva intenzivna svetloba, zaradi česar nastajajo po nje obliči in po vsem doljenjem poprsji kaj dražestni odsevi. Tu se nam umetnica kaže večšo opazovalko lučnih menjav in učinkov na raznih barbah. „Skrinja stare matere“ je sestavljena žanrska sličica. Dve deklici, sestri, sta se spravili na babičino skrinjo, kjer ima spravljeno staro slovensko-narodno opravo. Starejša 12 — 14 letna deklica poklada mlajši svoji sestrici, sedeči na stolu pred njo, babičino z zlatom prevezeno „avbo“ Za njima v kotu stoji skrivnostna skrinja babičina, iz katere sta deklici navlekli še drugo z zlatom prešito obleko. In ob skrinji sloni rdeč babičin dežnik, v košate gube povit. To vam je kaj idilski, povse blažen prizor iz nedolžnega življenja otroškega! Človeku se kar nekako ináko stori, ko motri brezbrizno radost, ki sije ljubkima déklicama s cvetnih obrazkov! „Pri vodnjaku“ je drug jednak prizor iz otroškega življenja. Tri deklice ob vodnjaku, posnetem po prirodi na nekem dvorišči v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Naposled je „Stara mati z vnukinjo“, kateri prva lupi jabolko.

Razven teh slik je bilo razstavljenih dvanajstoric različnih „študij“, t. j. razne doprsne podobe, večinoma ženske, med njimi prvotni obris „Kavopivke“, črnobrād Turek s pisanim turbanom in dečko z rudečim klobukom na glavi, najznamenitejši pa je starec z dolgimi sivimi lasmi in brado, katerega obraz propoveduje vso Odisejo težavnega žitja svojega. Vrhu teh je slikarica naposled dodala še nekaj manjših jako mičnih skic. Razumeje se samó ob sebi, da ónih slik, ki so v dalji zasebna svojina, v tej razstavi ni bilo.

In končno nas je presenetila gospodičina Kobilca tudi z jedno nabožno sliko in sicer „svete Bogorodíce“. Ta slika, izvirna koncepcija naše umetnice, kaže nam Mater božjo s svetim Detetom na rokah, kakor svetlo prikazen v oblakih. V ozadji se svetlika rmenozarni sijáj, ki oblija vso skupino in lahkótni prozorni obláčki zakrivajo nje sprednje ozdolge. Marijino obličje je milo in jasno in kaj ljubeznivo sloni ob njem rumenokodrasta glavica Deteta božjega. Ta „Madona“, ki bi krasila vsak Mariji posvečeni oltar, dana je na prodajo, kakor tudi petero ženskih slik. No, žal, pri nas za jednake stvari nimamo denarja, niti pravega razuma za lepo umetnost slikarsko sploh — o tem smo se prepričali baš na tej razstavi.

Gospodičina Kobilca, ki je prvotno bila samoukinja, izobraževala se je najprej na Dunaji, potem se preselila v „Atene ob Izari“, v Monakovo,

kjer se je pod nadzorstvom slovečega portretista Alojzija Erdtelta vežbala v svoji stroki štiri leta. Zdaj je že tri leta samostojna slikarica.

Želimo od vsega srca izborni Ljubljanki mnogo uspeha in — blagohotnih ji naročnikov.

V. Holz.

Odgovor na J. Lendovšekove opazke

o moji izdaji Janežičeve slovnice.

Spisal dr. Jakob Sket.

S prva se mi ni zdelo potrebno, odgovoriti na sodbo in opazke, ktere je g. Lendovšek izpregovoril o moji izdaji Janežičeve slovnice v »Slovenskem Narodu« dne 4. maja 1889 in v »Ljubljanskem Zvonu« 1889, zv. 6 — 11. Pripisujem namreč toliko kritičnega duha slovenskim p. n. čitateljem, da vedó tudi brez mojega odgovora razsoditi, kje ima g. L. v svoji oceni prav, kje ne. Tudi se mi ni videlo potrebno, da bi jaz zagovarjal Janežičevo slovnico pred slovenskim občinstvom, ker gre o njej itak že dobra sodba in jo vsi starejši in mlajši pisatelji dobro poznavaajo. Da bi bil moj ocenjevatelj vse pomote in nedostatke, ki so še ostali v moji izdaji te knjige, vestno naštel ter svoje »skromne opazke« omejil na iste, ki so upravičeni, molčal bi bil. Toda g. L. je navedel toliko dvomljivih, nedognanih stvari, izrekel tolikrat krivo sodbo ne le o moji izdaji Janežičeve knjige, temveč o raznih jezikovnih prikaznih, da mi je težko molčati, videčemu, kako se širijo krivi nazori o našem jeziku in pisavi naši. Svojih trditvev pa ni skušal g. L. vselej znanstveno dokazati, da so prave in jedino upravičene, temveč on je svoje nazore večinoma le brez daljših dokazov izrekel, meneč, vse kar trdi, bodo čitatelji tudi brez dokazovanja verjeli. Res je, da pravi v začetku g. presojevatelj, čitatelji naj od njega »znanstvene ocene« ne pričakujejo, toda vsak vestni kritik mora svoje trditve znanstveno dokazati, predno pisatelju pomote predbaciva. V tem šepa tedaj ocena Lendovškova, da je presubjektivna.

Ker pa še vrh tega g. L. slovenske jezikoslovce in pisatelje pozivlje, naj misli svoje o njegovih opazkah izrazijo, češ: qui tacet, consentire videtur, odločil sem se, če tudi ne rad, v sledečih vrsticah svoje pomisleke objaviti ter tu pa tam njegovo mnenje zavriniti. Upam, da ne bodo moje opazke in dokazi brez koristi za našo pisavo sploh in za slovensko slovnico posebej.

Glasoslovje.

1. Z naslovom »A. Janežičeva Slovenska slovnica« ni g. L. zadovoljen. On sicer sam trdi, da je tako pisati »dandanes sicer navada«,

ali čudno, meni šteje to v greh brez vsakega razloga: kajti na str. 696. svoje ocene prekliče to, kar je pisal na str. 372. Tukaj poudarja namreč odločno, da je pisava: »Anton Janežičeva slovnica« germanizem, nekaj mesecev pozneje po že piše: »Nemški svojilni pridevniki: Auerspergsche, Liechtensteinscher itd. so bržkone slavizmi«. Ob enem že trdi, »da se nisem držal pravila, ki ga sam navajam v § 558. a) pišoč: Pesni Simona Jenka (ne Simon Jenkove).« Na to mi je omeniti, da ni dandanes navadna pisava: Valentin Orožnovi spisi, temveč le okrajšano: »V. Orožnovi« spisi, in po ti pisavi sem se ravnal. Tako je pisal A. Janežič sam v »Slov. Glasniku«, na pr. A. Praprotnikov Kalendarček, P. Ladislavova latinska slovnica (Glas. 1897. str. 368, 285.), in te pisave se je držal tudi »Ljublj. Zvon« do sedaj: na pr. Po Fr. Frischevi povesti (Zvon 1885. 626), M. Valjavčev spis (tb. 701); iz Vuk Vrčevičevih knjig (Zvon 1886. 114), A. Brücknerjeva izvrstna knjiga (ib. 305); graja se pisava: »Blaž Potočnikova pesenca« (ib. 431); do dr. Kosove »Spomenice«, T. Zupanov proizvod, J. K. Kalčičeva pesen (ib. 443, 447); mazori dr. Bleiweisovi (1887, 633), dr. Lampetovo Dušeslovje (1889, 762), Jurčič-Krsnikov, Stritar-Jurčičev (1887, 56, 57) itd. itd. Po vseh naših knjigah nahajamo mnoge in mnogo vzgledov za pisavo: »dr. Bleiweisova zasluga«, prav redka izjema pa je pisava: »dr. Bleiweisa zasluga«. Glej tudi Lj. Zvon V. 377.

Iz § 258. in iz naslova moje izdaje Janežičeve slovnice bi bil g. L. lahko posnel, da zametujem pisavo:

»Simon Jenkove pesni«, odobravam pa pridevnikovo obliko v taistih zvezah, kjer je prvo ime skrajšano, kakor se sedaj v obče piše: »S. Jenkove pesni«. Našemu očesu ne ugaja pisava: »S. Jenka pesni«, in Slovenci bi bili brez dvombe čudno gledali naslov v moji izdaji glaseč se: »A. Janežiča Slovenska slovnica«.

Sicer pa moram odkrito povedati, da se duhu našega jezika nikakor ne ustavlja, ako govorimo in pišemo: Justus Perthesov zavod, Ciril-Metodovo društvo (Zvon 1886. 482, 443) itd. Ta pisava je jako kratka in praktična; zatorej se razširja tem bolj in se bode najbrže tudi utrdila; saj že beremo v Lj. Zv. 1889, 700: »V Wolf Cigaletu«, in kar se mene tiče, ne štejem pisatelju tega v greh, ker se na ta način lahko točno in kratko izražamo. Očito pa se upiram pisavi: »Doktorvalentinzarnikovi spisi«, kakor bi morali po Lendovškovih mislih pisati, ker je to za naše oči nestvor, ki se ne daje primerjati zloženim pridevnikom: novomeški, črnogorski itd.

2. G. L. zahteva, naj se v § 4. a-f (ne a-b) in v § 5. dodá latinska terminologija zraven slovenske. V § 4. so latinska imena popolnoma neumestna za učenca na učiteljšču in na realki, za gimnazijca pa nepotrebna

in bi ga povrh še motila, ker se poznamenovanja popolnoma ne strinjajo,¹⁾ prim. *lj. nj.* V § 5. pa sta itak dva latinska izraza: *tenues* in *mediae*, ker sta potrebna v razlago besed *nem* in *zveneč*; za izraze *mehek* in *trd*, *lipen* in *trpežen* soglasnik pa niso v navadi latinska poznamenovanja. Sploh pa sem proti temu, da bi se povsod slovenskim terminom latinski dodajali, ker se gimnazijski učenec itak teh terminov v latinski in nemški slovnici uči, učenca na učiteljišču in na realki pa tako nakopičenje raznih terminov le ostraši in moti pri uku.

3. V § 8. d) zahteva g. L. po vzgledu Končnikove Slov. slovnice (str. 5.), naj se *vse* besede navedejo, v katerih se piše *er*. To je popolnoma odveč, ker se v besedah pri Končniku navedenih *er* med ljudstvom razločno izgovarja in se nikakor s samoglasniškim *r* ne zamenjuje. Ni se tedaj bati, da bi pisali slovenski učenci *večna* nam. *večerna*, ali *vrna* nam. *verna*, ker govorijo *večer*, *vera*. V Končnikovi slovnici za ljudske šole ima ta opombica nekaj smisla, ali v slovnici za srednje šole je nepotrebna. Da se pa naj piše: *ministerski*, *ogerski* itd., to pa učim na str. 133. pri pridevnikih na *-ski*, in tako piše tudi A. Bartel v Jan. rečniku str. 442 in 838.

4. Ad § 12. b). Ker želim da bi se sporazumeli, kako se naj po šolah *l* izgovarja, dostavljam sem tudi svoje mnenje v opombi, pišoč, da se naj *l* povsod t. j. na vsakem mestu v besedi kot *l* čisto in razločno izrekuje; tedaj, *dołgovi*, pa ne: *dogovi* ali *dugovi*; *delał*, ne: *delav* (*delan*), *lotıł*, ne: *lotiv* (*lotu*). Kakor v olikanem govoru ne kaže govoriti: *Kobiva je šva* in je *piva*, tako se tudi naj v šoli gleda na to, da se *l* pred soglasniki in na koncu besed vseskoz kot *l* izgovarja. Glej tudi Dom in Svet I. str. 10 sl. in II. 193 sl. ter „Ljublj. Zvon“ V. 568.

5. Pri § 19. zahteva g. L., naj se omeni, da se je stsl. *ı* (*b*) ojačil deloma v *e*, deloma v *a*. Tega nisem omenjal, kakor se samo ob sebi razumeva, zaradi tega, ker učenci v nižjih razredih o stsl. *ı* (*b*) niti pojma nimajo. Kdor pa na tem mestu stsl. *ı* (*b*) omenja, mora omeniti tudi drugi stsl. polglasnik, t. j. *ı*, katerega v slovenščini tudi *e* in *a* nadomeščata; prim. *meh*, *mah*, stsl. *мѣхъ*; *sneha*, *snaha*, stsl. *снѣха*. *Vse to pa bi motilo učenca, ker ne pozna stsl. polglasnikov. Zatorej sem tudi navlaš vse opazke o staroslovenščini iz slovnice odstranil*, ker nimajo pravega smisla za učenca, predno se ni staroslovenščine učil.

6. Nepremišljeno je, da terja g. L. pri § 20. 1., da se mora omeniti: *o se ne izpreminja v e pri samostalnkih na -ost*. V navedenem § se le

¹⁾ S tem nazorom se ne moremo ujemati. Slovniska terminologija je po vseh naših srednjih šolah latinska in realec se ji mora zaradi nemškega, francoskega in italijanskega jezika priučiti že v I. razredu. Učiteljski je moral pa tako poprej že biti ali na gimnaziji ali na realki.

omenja (sub a, b, c), kdaj se *o* v *e* izpreminja, ne pa kdaj *o* neizpremenjen ostane. Ako bi zadnji slučaj navajal, moral bi več primerljejev negoli končnico *-ost* omeniti; tako na pr. ženski tožilnik in orodnik: rudečo rožo; končnico *-oba*: bliščoba, maščoba; a razun tega tudi deležnike, na pr. piščoč, kraljujoč itd., ker še učenci na ti stopnji razločka med *o* in *a* ne poznajo. — Celó nepotrebno, dà smešno pa bi bilo v šolski slovnici učiti, da se piše: sedanjost, ne: sedanjest; kajti zadnji obliki so dali slovo že davno vsi pisatelji, kateri so nekđaj tako pisali; in jaz dvomim, da bi morali učenci pri kakem učitelju na srednjih šolah še dandanes pisati: sedanjest, prihodnjest. Cigale in Janežič nista tako učila, in na to začasno, skoro že pozabljeno novotarijo se imamo le Levstiku zahvaliti.

7. G. L. nahaja največjo zmešnjavo po raznih listih in knjigah slovenskih gledé pisave kakor: ljubezniv in ljubeznjiv, iz njih in iz njih, smisel in zmisel, nikdar in nigdar, britka in bridka, društvo in družtvo, teški in težki itd. Vseh teh zmešnjav ne bode prej konec, misli gosp. L., dokler ne bodo pravila o soglasniških izpremembah na tanko določena itd. Ako bi bilo to res, ne bi imeli nobenih zmešnjav več; kajti pravila o soglasniških izpremembah je že davno Miklošič v svojih delih na tanko določil, le pisatelji se jih morajo učiti ter se ravnati po njih! (To je res, toda dolžnost je š o l s k e slovnice, na take soglasniške izpremembe učence opozoriti. Ured.)

(Dalje prihodnjíč.)

L I S T E K.

»Slovenska beseda«. Odbor »Matiice Slovenske« je te dni naredil sklep, katerega gotovo veselo pozdravi vsak, kdor se briga kaj za čistoto in pravilnost našega književnega jezika. Odločil se je namreč izdavatí časopis »Slovenska beseda«, kateremu bode glavni namen, razpravljati o dvojbenih stvaréh naše slovnice in našega slovarja ter v znanstvenih razpravah in doneskih pojasnjevati vse, kar je v slovenskem besediščí nejasnega, nedoslednega in nepravilnega. Skušal bode ustanoviti slovenski pravopis, raznovrstnim slovniškim oblikam dognati pravilno lice ter obogatiti slovensko frazeologijo in slovenski slovar. Uredništvo »Slovenske besede« se je izročilo g. profesorju Bartlu, kateri je dobil nalog vzajemno z g. Pleteršnikom sestaviti natančni program ter slovenske jezikoslovce povabiti na sodelovanje. Kadar se dovrše potrebne priprave, povabi se slovensko občinstvo, da z naročili podprè to velevažno književno podjetje, o katerem pričakujemo, da nam pod nadzorom in ugledom prvega našega književnega zavoda dá toliko zaželeno jedinstvo v našem pravopisji in v naši slovnici.

Nova slika Valentina Vodnika. Gospod S. Kočonda, trgovec v Zagrebu, kateri že dalje časa izdava slike srbskih in hrvaških pesnikov in pisateljev, odločil se je odslej izdavatí v oljnatem tisku tudi slike odličnih Slovencev. Prišel je s sliko Valentina Vodnika, prvega našega pesnika in buditelja naroda slovenskega.

Kočondovega Vodnika je naslikal slikar *Naglič* na Dunaji; portrét je posnet nekoliko po Ganglovem spomeniku, nekoliko po Vodnikovi sliki, ki jo je v veži ljubljanskega Rudolfinia naslikal na presni zid domači umetnik Jurij Šubic. Glava Vodnikova se nam kaže tako, kakor jo je modeliral Gaugi, oprsje in roke so posnete po Šubici. Priznati se mora, da je gosp. Naglič Vodnika izvrstno pogodil. Svoje velike, odkritosrčne, rujave oči ima pesnik zamišljeno uprte v daljavo; polni rjavi lasje mu sezajo do rame; oblečen je v črno suknjo in ognjen ima temnomoder plašč; v rokah drži zaprto knjigo. Človek se kar nagledati ne more tega duhovitega in prijaznega obraza. Tudi tisk v oljnatih barvah je dobro izvršen. Sliko obdaja krasen pozlačen, znotraj ovalen okvir, tako da znaša nje velikost 63 + 79 cm. Odkrito moramo priznati, da Slovenci doslej še nismo imeli nobene tako lepe narodne slike, kakor je Kočondov Vodnik, kajti znana slika Bleiweisova se ž njo ne more primerjati. Zato smo pa tudi preverjeni, da se ta slika Vodnikova razširi po vsi Sloveniji in da je ne bomo pogrešali v nobeni slovenski čitalnici in v nobeni imovitejši hiši slovenski. Koliko izdajamo novcev za ničvredne banavzične potvare tujih slikarjev! Zakaj bi si zdaj, kò se nam ponuja najlepša prilika, ne omislili slike, ki nam predstavlja dičnega pesnika slovenskega, katerega pogled nas bodri v borbi za svetinje naroda našega, ter je zajedno najlepši kras našega doma in stana. Ako se mu Vodnikova slika izplača, pripravljen je g. Kočonda v jednaki krasni obliki izdati tudi še nekaj drugih odličnih mož slovenskih. Slika Vodnikova stoji za tistega, kdor jo plača takoj, z okvirjem vred samo 23 gld, kdor jo pa plača v obrokih, dobi jo za 25 gld.

»Popotnikov« koledar za slovenske učitelje s popolnim šematizmom šolskih oblastev, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega obojja po Južno-Štirskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Korškega po stanji v začetku šolskega leta 1889/90. Stavil in založil *Mihael J. Nerat*, nadučitelj in »Popotnikov« urednik v Mariboru. Tisk tiskarne sv. Cirila. Cena 1 gld. 25 kr. — Te lične, vestno urejene in izdatno pomnožene knjižice je te dni izšel IV. letnik. Vsebina njena je jako raznovrstna. Za navadnim koledarjem beremo v nji najprej pravila, imenik upravnega odbora in raznih društev »Zaveze slovenskih učiteljev«; potem so naštetii najvažnejši periodični opravki šolskih vodstev in krajnih šolskih svetov, kakor tudi razni šolski prazniki. Zelo zanimiva je učiteljeva knjižnica, t. j. imenik priporočbe vrednih knjig, ki naj služijo učitelju v daljno izobrazbo. Poleg tega so navedene tudi slovenske knjige, primerne za šolarske knjižnice, kolikor je takih knjig zadnje leto prišlo na svetlo. Tudi glavni del knjižice, šematizem, pomnožen je letos na vse strani. Poleg ministerskih, deželnih in okrajnih šolskih oblastev in dočimnih načelnikov, poročevalcev in prisednikov beremo letos pri vsaki ljudski šoli tudi ime načelnika krajnemu šolskemu svetu in ime krajnega šolskega nadzornika; pri vsaki šoli je povedano tudi število za šolo godnih otrok in število vsakdanjo in ponavljalno šolo obiskajočih otrok. Pri vsakem učitelji in pri vsaki učiteljici sta navedena rojstveni kraj in število v časni in v stalni službi prebitih let. Bralec se mora le čuditi, da se je g. uredniku posrečilo nabrati toliko podatkov, in ako nam zatrjuje v pregovoru, da se ni izogibal niti trudu niti troškom, ko je sestavljal šematizem, verujemo mu prav radi. Posrečilo se mu je pa tudi sestaviti knjižico, na katero sme slovensko učiteljstvo biti ponosno in katera bode odslej ne samo učiteljem, ampak tudi šolskim oblastvom in sploh vsem, ki imajo kaj opravka z ljudsko šolo neutrpni, »vademecum«.

Nemški spisi slovenskih pisateljev. G. prof. *J. Apih* v Novem Jičinu je v knjigi »Oesterreichisches Jahrbuch« priobčil kratek posnetek svoje znane knjige pod naslovom »Die Slovenen und die Märzbevegung von 1848«. Le škoda, da je spis v pri-

meri z izvrstnim slovenskim izvirkom preveč skrčen. V prihodnjem letniku omenjenega zbornika izide konec Apihovega članka. — G. Henrik Schreiner, profesor na c. kr. učiteljski v Bolcanu, priobčil je v odnotnem letnem poročilu jako korenito spisano razpravo: »Der naturgeschichtliche Unterricht in der einclassigen Volksschule. Ein Beitrag zur Methodik der Naturgeschichte«. v katerem podaje poleg zlatih metodičnih pravil tudi izbor in razdelbo prirodopisne učne stvarine na podstavi Zeynekovega, Michovega in Steuererjevega berila. Tudi naši učitelji potrebujejo, kakor riba vode, takega navodila na podstavi Končnikovih beril, pa se jih nihče naših glavnih učiteljev neče usmiliti. — V letnem poročilu c. kr. velike gimnazije v Trstu je odnotni profesor g. dr. Karl Glaser priobčil jako učeno razpravo pod naslovom »Altnordisch«, v kateri z živahno besedo slika zemljepisne, zgodovinske, jezikovne in književne razmere na Islandiji. Razprava je posvečena učenjakom, ki so lani med 2. in 13. kimovcem pod protektoratom švedskega kralja Oskarja II zborovali na kongresu orientalistov v Stockholmu in v Kristijaniji. Znano je, da je švedski kralj učenega rojaka našega odlikoval zaradi te lepe razprave.

Šolska poročila. Ob konci šolskega leta je uredništvo prejelo mnogo letnih poročil raznih ljudskih in srednjih šol. Večina teh poročil ne obseza ničesa, kar bi zanimalo naše bralce; ljudsko-šolska poročila namreč podajajo poleg šolske kronike in statističnih podatkov samo pusto razredbo učencev in učenk; srednje-šolska poročila pa razpravljajo večinoma stvari, ki z narodom našim niso v nobeni dotiki. Izvzeti moramo samo dvojce poročil: ono novomeske gimnazije in to ljubljanske realke. V prvem je g. profesor Viktor Bežek temeljito ocenil jezik v Mat. Ravniharja »Zgodbah svetega pisma za mlade ljudi«. O tej razpravi poročamo na drugem mestu. V programu ljubljanske realke pa dobro znani botanik g. prof. V. Voss priobčuje jako lepo razpravo »Florenbilder aus den Umgebungen Laibachs«, v katerih nam podaje zanimive floristične slike z ljubljanskega Grada, z Golavca, z Rosnic (Rosenbach), iz ljubljanskega mestnega loga, s Fužin, s Savskega obrežja pri Stožcah in pri Medvodah, s Šmarjine gore, z Bleda, z Vrat, z Vinj-vrha, iz Zagorja itd. Vse prijatelje domače flore opozarjamo na to lepo razpravo. — Med ljudsko-šolskimi letnimi poročili nam najbolje ugaja jako umno in vzgledno urejeno »Letno poročilo narodnih šol v ljutomerskem okraju v šolskem letu 1888/89«. To poročilo je skupno za vseh šestere šol tega okraja ter obseza jako vzneseno pisani »Predgovor«, dalje »Zemljepisne črtice ljutomerskega glavarstva« (spisal Ivan Kryl), potem razpravo »Nekaj o pridelovanji sočivja« (spisal Toma Pušenjak), nadalje »Narodne pravljice iz ljutomerskega okraja I. o ljutomerski cerkvi, II. Turja (nabral Jos. Freuensfeld), naposled članek »O selitvi naših ptic« (spisal F. Schueider). Za tem se nahaja v poročilu imenik udov c. kr. okrajnega šolskega sveta, imenik vseh šestih krajnih šolskih svetov, vsega učiteljstva in vse šolske mladine. Napredni in zavedni ljutomerski učitelji so s tem lepim poročilom bistro pokazali, kako je sestavljati take stvari, da ima šolska mladina in občinstvo kaj prida od njih. Vivat sequens! — Letno poročilo trirazredne (ne tro-!) ljudske šole v Mengši poleg razredbe šolske mladine priobčuje tudi spis »Spomini starega Meugšana«, ki se prav dobro bere — V letnem poročilu deške meščanske šole s kmetijskim značajem na Krškem smo brali jako lep in umesten članek »Temeljni nauk o kujigovodstvu«, katerega je spisal meščanski učitelj g. dr. Tomaž Romih. Ne samo šolska mladina, ampak vsak obrtnik in gospodar najde v njem polno lepih naukov in navodil.

Razpis častnega darila. Da bi pospešila razvoj slovenske pripovedne književnosti, razpisuje „Matica Slovenska“ po določilih Jurčič-Tomšičeve ustanove 200 goldinarjev častnega darila povesti slovenski, obsežajoči najmanj 10 tiskanih pol. Snov

bódi zajeta iz zgodovine ali sploh iz življenja naroda slovenskega. Povest mora biti spisana tako, da po obliki in vsebini svoji ustreza umetniškimi zakonom pripovedne književnosti ter poleg tega ugodi literarnim namenom „Maticе Slovenske“.

Pisatelj, kateremu se prisódi častno darilo iz novcev Jurčič-Tomšičeve ustanove, pre me vrhu tega za svojo povest še navadno pisateljsko nagrado, katere plačuje „Matica Slovenska“ po § 15. svojega opravičnega reda po 20—30 gld za tiskovno pólo.

Rokopisi naj se brez pisateljskega imena pošiljajo odboru „Maticе Slovenske“ do 1. rožnika 1890. l. Pisateljevo ime naj se pridene rokopisu v zapečatenem listu, na katerem je zapisano dotično gaslo.

Večkrat se je poudarjalo, da „Matica Slovenska“ podaja svojim članom premalo leposlovnega berila. S tem razpisom hoče Maticin odbor pokazati, da ga je resna briga, po vsi svoji moči pospešiti tudi razvoj leposlovne književnosti slovenske ter svojim članom podati v roko lepo zabavno knjigo.

Zatorej se pa podpisani odbor tudi nadeje, da ga bodo pisatelji slovenski podpirali v njegovem trudu ter se častno odzvali njegovemu domoljubnemu pozivu. — V Ljubljani 20. grudna 1889. —

Odbor „Maticе Slovenske“.

† **Dr. Anton Kovačič** Dne 16. grudna je nemila smrt uplenila v najlepši dóbi pesnika in pisatelja hrvaškega dr. Antona Kovačiča. Pokojnik je bil od leta 1874. marljivi sodrudi „Vienca“, kjer so tiskane njegove najlepše povesti, v katerih se je pokazal pravim realistom. Pisal je tudi v „Hrvatsko Lipo“ in „Balkan“. Zadnji čas je sestavljal roman „Demagog“ in dramo „Doktor od knjiga“ za „Matico hrvatsko“. „Doktor od knjiga“ je vzrok njegove smrti, ker se je v njega takó zamislil, da je izgubil um in potem za nekoliko dni umrl. Naj počiva v miru!

V.

Matica hrvatska je dne 15. decembra 1889 imela svojo redno glavno skupščino, ki je na več stranij bila jako imenitna. Ker sta ji med letom umrla predsednik in prvi podpredsednik, med tem ko drugi podpredsednik bolan leži, je skupščini predsedal najstarejši odbornik, gospod mestni svetovalec Ivan Benković. Pred zborovanjem je tajnik ob kratkem čital o zaslugah štirih slavnihih maticarjev, ki so od zadnje skupščine umrli. Ti možje so Kukuljević, Jurković, Veber in Mažuranić, o katerih je „Zvon“ prinesel obširnejše poročilo v XX. „pismu iz Zagreba“. Na to se je tajnik zahvalil deželni vladi, ki je v minulemu letu „Matici“ dala podpore 1700 gld.; hvaležno se je spomnil rajnega kateheta Crnića, ki je v svoji oporoki od pičlih prihranjenih novcev „Matici“ zapustil 50 gld., ter tudi ministra Bedekovića, čigar nasledniki so „Matici“ podarili 500 gld. Nadalje povzamemo iz tajnikovega poročila, da je „Matica“ za društveno leto 1888. izdala 11 knjig, o katerih smo v „Zvonu“ tudi že govorili. Za mesec dni bodo dotiskane knjige za leto 1889., a preskrbeno je vse, da bodo knjige za leto 1890. ugledale svet še pred koncem istega leta, in spoznala se bode davna želja odbora in udov, da bode „Matica hrvatska“ odslej svoje knjige izdala sproti za vsako leto. Za leto 1889. bodo udje za svojo letnino od 3 forintov sprejeli devetero knjig: 1.) tretjo knjigo „Iz bilinskoga svieta“, od Kišpatića, 2.) drugi del „Poviest, rimskih careva“ od Rabara, 3.) „Slaveni u davnini“ od Maretića, 4.) zvezek „Sabranih pripoviesti“ od rajnega Šenoa, 5.) „Psyche“, komedija od Vojnovića. 6.) „Izbrane pjesme“ od Sundečića, 7.) „Podgorske pripovijetke“ od Novaka, 8.) „Teodora“, pripoviest od Kumičića, 9.) „Pjesničke pripoviesti“ od Harambašića. Razven tega bo sedmi zvezek grških in latinskihi klasikov prinesel Kornelija Tacita manja dela „razgovor o govornicima“, „Agrikolo“ in „Germanijo“, ki jih je na hrvaški preložil vseučiliški profesor dr. Šrepl. V teku istega leta

bode se tiskal tudi še osmi zvezek te zbirke, namreč „Demostenovi izabrani govori“ v prevodu od profesora Senca. Za isto zbirko pišeta dr. Šrepel „Grško in rimsko mitologijo“, dr. Musić pa „povijest grčke književnosti“. Od knjižnice za hrvaške trgovce bodo leta 1890 prišli na svitlo trije novi zvezki: 1.) „Trgovnačko knjigovodstvo“ od prof. Bošnjaka, 2.) „Mjenbeno pravo“ od dr. Vrbanića, 3.) „Komptoirske radnje“ od Milana Krešića. Prav pridno uredujejo trije profesorji velikansko „Matičino“ zbirko „narodnih pesem“ in brž ko bode moč, pojde prvi zvezek v tiskarno. Da to ni lahka stvar, bode vsakdo sprevidel, če mu povemo, da ta zbirka šteje kake 4 milijone vrstic, a imajo se izbrati najlepše.

Kakor tajnikovo, je tudi blagajnikovo poročilo skupščina zadovoljno vzela na znanje. „Matica je štela letos 7247 udov, torej 482 več nego lani, in posle so ji že skoraj vse letošnje knjige, katerih je bilo 67.200 iztiskov. Dohodkov je imela 29.765 gld., od katerih je 23.663 gld. potrošila na knjige, 5.080 gld. priložila glavnici, a 382 gld. ji je ostalo na račun za prihodnje leto. „Matica“ ima hišo, cenjeno na 60.000 gld., redne glavnice 27.204 gld., a če prištejemo še razne ustanove, s katerimi „Matica“ gospodari in troši v književne namene svoje, znaša vse imetje „Matice Hrvatske“ gld. 110.339. Povrh tega ima še za 12.300 gld. nerazprodanih starejših knjig, katere misli odbor prav kmalu po znižani ceni razpečati. Za tem poročilom je odbornik Folnegović v prelepem govoru nasvetoval pesnika *Ivana Trnskega* za častnega uda, ter poudaril, kako lepo bi to imenovanje pričalo o nepretgnani zvezi sedanjega Matičinega roda z nekdanjimi Ilirci. Prvi častni ud „Matice hrvatske“ je bil Slovenec dr. *Janez Bleiweis*, a Trnski bo prvi Hrvat. Z navdušenimi „Živio!“ je skupščina sprejela nasvet ter starega pesnika imenovala drugim častnim udom svojim. Prav takisto je navdušenje bilo burno, ko je po dovršeni volitvi tajnik oglašil, da je za predsednika izvoljen hrvaški zgodovinar, vseučiliški profesor in akademik *Tadija Smičiklas*. Za podpredsednika literarnega odseka izvoljen je vladni tajnik, znani književnik hrvaški *Jos. Eug. Tomić*, a za odbornika sta v prvič izvoljena vseučiliški profesor dr. *Luka Marjanović* in pri- ljubljani romanopisec *Eugen Kumičić*.

Popravek. V spisu „Narodne pesni koroških Slovencev“ v 12. številki lanskega „Zvona“ popravi in dostavi naj se to-le: Št. Lenart, katerega je mislil g. nabiratelj, ne leži v spodnjem Roži, ampak blizu Podklostra. „Kaku“ ali „Kuku“ je le prestava nemške pesni: „Du verpanter Kuku“. — „Purpelica“ ni isto kar „prapelica“, nego prvo pomenja divji mak, „die rothe Mohnrose“. „Uršej, kolj“ je napačno naglaševano; sliši se povsodi le „Uršej, Kōlej“ i. t. d. — Kar se tiče posebnosti koroškega narečja, o tem se čitatelj lahko pouči iz gosp. nabiratelja spisa „Obraz rožanskega narečja“ v I. in II. „Kresu“ ter v programu celovške gimnazije l. 1882. Slovarček manj razumljivih koroških izrazov izide l. 1891. v programu celovške gimnazije. Z besedami „po vzgledu Haderlapa in Prešerna“ ni hotel podpisani gosp. nabiratelju nič žaljivega očitati.

S. Rutar.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse nevostrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**.

Uredništvo in upravnništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna tiskarna« v Ljubljani.

Vabilo.

Ker z današnjo številko završuje »Ljubljanski Zvon« IX. svoj tečaj, obrača se do svojih sotrudnikov in naročnikov s prijazno prošnjo, da bi mu zvesti ostali tudi v novem X. letu njegovega izhajanja.

Tudi v prihodnjem tečaju ostane »Ljubljanski Zvon« zvest svojemu dozdanjemu programu, s katerim si je pridobil mnogo tako stalnih prijateljev v razumništvu slovenskem, da jih niso omajali niti pretkano-sleparski napadi na urednika, niti zelotsko-pretirana graja njegove tendencije in njegovih sotrudnikov.

Gojil bode tudi odslej v prvi vrsti leposlovje v najširjem pomenu te besede.

Priobčeval bode znanstvene in ukovite razprave iz različnih oddelkov človeškega znanja.

Zbiral bode národno blagó.

Skrbel bode za natančen pregled sočasnega slovenskega slovstva in imenitnejših proizvodov drugih slovanskih literatur, zlasti hrvaške, ter napósled poročal o napredovanji domačih književnih in umetnostnih zavodov.

Izmed spisov, katere misli »Ljubljanski Zvon« priobčiti po novem letu, omenjamo zlasti daljše povesti

„Iz arhiva“,

katero je za list naš spisal v Slovencih znani pripovedovalec Fr. Gestrin.

Poleg te pride na vrsto povest

„Veselo življenje“

iz jedrovitega peresa prof. dr. Fr. J. Celestina v Zagrebu.

Vrhu tega so nam obljubili svojo pomoč: v Slovencih najpriljubljenejša pripovedovalca Janko Kersnik in dr. Ivan Tavčar, kakor tudi bralcem našim dobro znani A. Planinec.

G. Janko Kersnik bode spisal tri krajše povesti:

„Mámon“. — „Bele roke“. — „Kmetška smrt“.

Tudi lepi spol najde v listu svojo vrlo zastopnico z ljubeznivo pripovedovalko Márico. Prejeli smo od nje rokopis povesti:

„Iz življenja mlade umetnice,“

in novelo:

„Na obali.“

Takoj v prvi številki začnemo nadaljevati

„Pisma iz Zagreba“,

v katerih nam prof. Starč slika z zgovorno besedo veliki napredek naroda hrvaškega.

Vseučiliški profesor, g. dr. S. Šubič v Gradci, ki se je bralcem našega lista omilil s svojo v lanskem letniku priobčeno razpravo o vesoljnih potopih, poslal nam je jako koreniti spis:

„Nekaj svete starine na nebu in na zemlji“.

Tudi že za letos obetani zanimivi spis prof. Ivana Vrhovca

„Zemljepisne posebnosti“

priobčimo prihodnje leto.

Na vrsto prideta tudi obe daljši zgodovinski razpravi:

„Reformacija na Slovenskem“ in

„Slavni Krčani“.

Prvo nam je spisal g. Andrej Fekonja, drugo g. Jernej Ravnjakar. Obé bi morali priti že letos na dan, toda ker se je v letošnjem tečaju tiskalo več daljših člankov, nismo mogli pričeti tudi s tema dvema razpravama.

Zlasti pa bode bralce zanimala krasoslovna razprava Selakova

„Kaj je lepo?“

in zdravstvena študija

„Kako se razširjajo otrovne bolezni?“

iz spretnega peresa Rakeževega.

Opiraje se na zgoraj razviti program, kakor tudi na dozdanje svoje delovanje, nádeje se »Ljubljanski Zvon«, da mu tudi prihodnje leto ostanejo zvesti dozdanji njegovi prijatelji, da se pa okoli njega zberó še novi podporniki. Saj je naloga, katero mu je zvrševati lepa in plemenita: Vsestranski razvoj beletristične književnosti slovenske!

V Ljubljani 1. grudna 1889.

Uredništvo „Ljubljanskega Zvona“.